

TOPONÍMIA PRECATALANA A LLORITO

Andreu Ramis Puig-gròs
Guillem Rosselló Bordoy

XX Jornada d'Antroponímia i Toponímia. La Real, 2007

INTRODUCCIÓ

El segle XIII representà una ruptura en gairebé tots els aspectes econòmics, socials i culturals de la vida a les que en aquell moment eren les illes orientals d'Al-Andalus. La llengua en general i la toponímia en particular no s'escapoliren tampoc d'aquest trasbals. Òbviament, el canvi afectà igualment tots els territoris insulars inclòs el Pla de Mallorca. En aquest sentit, analitzar la toponímia anterior al segle XIII a Llorito no comporta cap peculiaritat, més enllà del fet particular que el terme municipal no es defineix, com a realitat clarament delimitada, fins a la primera meitat del segle XX. Per aquesta raó, quan parlem de l'àmbit territorial d'estudi, hem de prendre en consideració aquesta evidència i entendre que els límits són difusos amb incursions en els actuals termes de Montuïri, Sant Joan i Sineu.

El nostre objectiu és identificar la toponímia precatalana d'aquesta àrea i constatar com una part dels noms de lloc que designaven distints indrets abans del 1229, s'ha transformat fins a donar lloc a noves formes i nous mots. En altres casos, els topònims simplement foren substituïts i la seva memòria s'ha conservat encriptada a la documentació.

Les primeres referències específiques a la toponímia precatalana a Llorito les trobam a l'obra de Gaspar Munar Oliver. D'ençà de la publicació de la *Història de Lloret de Vista Alegre i del seu convent* (1975), els avenços en el coneixement de la documentació i les anàlisis de la situació en el moment de la conquesta feudal han estat nombrosos. Basta significar les aportacions de Guillem Rosselló Bordoy, Miquel Barceló, Àngel Poveda, Magdalena Riera, Elena Kirchner o algunes publicacions col·lectives com són ara les *V Jornades d'Estudis Històrics Locals* (1987) dedicades a les illes orientals d'Al-Andalus o el monogràfic de la revista *Afers* (1994) centrat en la conquesta i organització feudal de Mallorca, per obrir nombroses hipòtesis i algunes certeses sobre la realitat de les nostres illes abans del 1229. Per altra part, les aportacions de Llorenç Pérez Martínez, Àlvaro Santamaría, Pau Cateura, Ricard Soto, Ramon Rosselló o Antoni Mas entre d'altres, donen opció a conèixer la situació immediatament posterior a la conquesta catalana, les continuïtats i discontinuïtats, així com la implantació de pautes d'una nova civilització. En el cas de Llorito és especialment significativa l'aportació de Bartomeu Mulet, Ramon Rosselló i Josep M. Salom (1994) *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV* i més concretament la de Ramon Rosselló Vaquer (2002) amb el *Noticiari de Llorito. Segles XIII-XX*.

En base a la publicació de noves dades, el nostre exercici ha consistit en revisar els coneixements a l'abast suara esmentats i presentar el conjunt de topònims precatalans amb la finalitat de constatar la continuïtat toponímica durant el segle XIII i la seva posterior evolució.

L'assaig d'identificació toponímica aportat per Gaspar Munar, no tenia en compte els noms preislàmics i s'havia fet a partir de la transcripció de la part corresponent a Sineu del llibre del Repartiment publicada per Joan Rotger a l'obra *Els orígens de Sineu* que, alhora, havia utilitzat la traducció catalana de l'arabista Jaume Busquets i Mulet i que el mateix Munar incorporava a la seva obra com a apèndix.¹ Aquesta mateixa línia han seguit Bartomeu Mulet, Ramon Rosselló i Josep M. Salom que han reproduït el llistat de rafals i alqueries del districte de Sixneu.²

Pel que fa a la petja sobre el territori, Munar fa referència, per una part, als jaciments arqueològics més destacats: Son Gelabert d'Alt, Son Gelabert de Baix, es Colomer, sa Casa Nova, es Castellassos, la cova d'en Deinat, la de can Bieló, la de la Pleta de Son Joan Arnau, la des Colomer i la de ses Ànneres (Son Mas). Igualment esmenta les romanalles de les primeres colonitzacions (guerrer de Son Gelabert) i les restes d'època romana a es Castellassos i a Son Gelabert. Per altra part, limita els testimonis islàmics a la presència d'uns quants pous comuns, situats als vorals d'alguns camins. Concretament citava el pou de Llorac, el pou de Jurà, el pou del Ras i el pou de la Casa Nova.³ Així mateix, identificava algunes alqueries citades en el llibre de Repartiment amb algunes possessions actuals. Segons el seu parer, encara que no amb una certesa absoluta, es podia establir una més o menys clara correspondència entre el rafal Alpaizari de 4 jovades, donat a Arnau Reg de Lleida, i l'actual *Paixarí*; al mateix temps, el nom del proper puig de Reig procediria del nom del porcioner. El rafal Alabiat (Rafal Blanc), consignat a Guillem Llorac de Tarragona, s'hauria mantingut a través del nom del consignatari i hauria donat lloc al topònim *Llorac*. Els rafals Beni Durri i Bilela (rafals dels fills de Durri i rafal Vilella), de 6 jovades cadascun, foren cedits en el repartiment a Guillem Arnau de Saragossa, i d'aquests passaren als seus descendents que els conservaren durant uns quants segles i que donaren lloc a les possessions de *Son Joan Arnau* i *Son Marron*. A partir de l'existència de la timba coneguda com *sa Riba*, sobre la qual s'assenta el nucli urbà de Llorito, i la perduració del topònim *es camp J(u)eu*, determinava la localització del rafal Axat (rafal de la Riba o Ribera) de 4 jovades que fou donat al jueu Jaffia en aquest indret.⁴ El rafal Locoplan (rafal del lloc pla), de 5 jovades, donat pel Rei a

1 Vegeu MUNAR, Gaspar (1975) *Història de Lloret de Vista Alegre i del seu convent*. Palma de Mallorca: Ed. Moll. Pàgs. 20-22 i 159-162 i ROTGER, J. (1939) *Orígens de Sineu*. Palma de Mallorca: Imp. Mn. Alcover. Pàgs. 48-56.

2 MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1994) *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*. Sineu: Ajuntament de Sineu. Pàgs. 48-55.

3 Els pous comuns de l'actual terme de Llorito han estat estudiats per ORDINAS i MARCÉ, Gabriel (1999) «Els pous públics de Llorito» a *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició. Pàgs. 259-265. Aquesta primera aportació ha estat actualitzada per BIBILONI, Pau; RAMIS, Andreu (2004) *Catàleg de protecció d'edificis i elements d'interès històric, artístic i paisatgístic del terme de Lloret de Vistalegre*. Llorito: Ajuntament de Lloret de Vistalegre. En premsa.

4 Munar es refereix al *Rahal Axat, iiii jo. den Jaffie iueu* (11r), tengut pel rei en el terme de Sisneu (58v) i que apareix reiterat dins el districte de Montuiri: *Rahal Axat, iiii jo. es den Jahie iueu* (22 r). Vegeu SOTO i COMPANYY, Ricard (1984) *Còdex català del llibre del repartiment de Mallorca*. Palma: Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear. Pàgs. 63, 85 i 158. COROMINES, Joan i MASCARÓ PASSARIUS, J. (1989) *Onomasticon Cataloniae. Toponímia antiga de les Illes Balears*. Barcelona: Curial Ed. Vol. I, Pàg. 18, li donen continuïtat en el *Rafal Aixat* de Montuiri, una vella possessió ja més pròxima a Sant Joan de Sineu que a Montuiri, tot recuperant la referència de Quadrado que l'interpreta com <la ribera> i documentat el 1511.

Ponç Olzet i a cinc companys seus era identificat amb la possessió de Son Bauló (Son Boló), que antigament s'anomenava *Manresa* i donà nom a tot el terme.⁵

Finalment, Gaspar Munar, encara establia una correspondència entre l'alqueria Dayat Almarchi Libamonti (Alqueria de l'hort del prat del fill de Monti), de 6 jovades, que correspongué a Berenguer Tender; i la cova prehistòrica d'*en Deinat*, a la part oriental de sa Comuna.

ALQUERIA BENIGALEP → MANRESA → [SON BAULÓ]

La identificació de Benigalep amb una posterior alqueria Manresa és la més ben documentada. La primera constatació la va aportar Ramon Rosselló Vaquer: «...en un capbreu del segle XIII hem trobat que l'any 1244 Bernat Vidal i la seva muller Dolça venen en alou franc a Ramon ses Codines dues sorts de terra en llocs separats a l'alqueria Manresa "anomenada Benigalip". En el llibre del Repartiment hem trobat que l'alqueria Benigalep (la diferència de la *i* o la *e* no té importància perquè sovint es confonien) que tenia 20 jovades (unes 340 quarterades) era del terme de Montuiri i fou donada als homes de Manresa. El fet que fos el terme de Montuiri no té res a veure ja que més tard Jaume II i el seu comissionat, l'inquer Ramon Desbrull, feren la nova ordenació de les viles de Mallorca, per tant no fou aquesta l'única alqueria que canvià de terme.»⁶ Aquesta proposta contradiu la primera identificació del topònim Locoplan amb l'alqueria Manresa suggerida per Gaspar Munar.⁷

En primer lloc, podem constatar que es tracta de l'alqueria dels Banû Gâlib, de vint jovades d'extensió, situada dins el terme de Montuiri i que correspongué a la porció reial. Una de les 159 alqueries compreses dins el *ÿuz* de Montuiri, de les quals 68 foren donades als porcioners reials i 91 corresponen a la part directament donada pel rei.

Des del punt de vista etimològic *Benî* és una deformació de *Banû*, que literalment és el plural d'*Ibn* (= fill). Aquí, però, s'utilitzaria com a indicador de pertinença a una família, clan o nissaga: *Beni Gâlib* (= els de Gâlib). El mot ha donat lloc a diverses pervivències toponímiques. En primer lloc, en el Repartiment de l'illa d'Eivissa (c. 1240), es diu que el quartó de Portmany «*a meridie, terminatur in monte qui dicitur Jouf benigalis --- ascendit ad montem*

Josep MASCARÓ a la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989-1998) [GEM]. Mallorca: Promomallorca Ed. Vol. I, Pàg. 55, s.v. AIXAT, Rafal, dóna tres opcions de localització: en primer lloc, el situa dins el terme de Montuiri entre Solanda i Son Vaquer. Un segon rafal del mateix nom, grafiat *Ral Axat*, juntament amb Castellitx, Albenya i Pina que apareix també citat en el Llibre del Repartiment i que situa a l'actual terme d'Algaida. Un tercer Rafal Axat, opina, és el que donà lloc a Manresa, avui Lloret, documentat el 1232.

Francesc CANUTO BAUCÀ (2000), al documentat article «Alqueries i rafals del terme de Sant Joan (s. XIII-XVI)» inclòs a la miscel·lània *Sant Joan, una vila set vegades centenària (1300-2000)*. Sant Joan: Col·lectiu Teranyines (Monografies santjoaneres, 11), pàg. 197, recull una referència documental de 1247 on es constata la filiació montuirena del rafal Axat i n'aporta dades que abasten fins a la primera meitat del segle XX.

En conclusió, sembla raonable pensar que les dues referències del llibre del Repartiment podrien tractar-se d'un sol indret del qual tenim una certa continuïtat documental fins a l'actualitat en una propietat situada al nord del terme de Montuiri entre les ja citades possessions de Solanda i Son Vaquer. Vegeu MASCARÓ PASARIUS, J. (1962-1967) *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma: Gráficas Miramar. Vol. III, 1278 s.v. es Rafal Aixat. L'especulació de Munar (1975) *Op. cit.* Pàg. 21, tot i els hipotètics referents a la toponímia actual (*sa Riba i es camp Jeu*) requereix d'una constatació documental de la que avui hom no disposa.

5 Vegeu MUNAR, G. (1975) *Op. cit.* Pàg. 21 i les dades contingudes a l'apartat dedicat a LOCOPLAN.

6 ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1992) «Lloret en el segle XIII». *Es Pi Gros*, 86-87. Lloret de Vistalegre. Pàg. 17.

7 (1975) *Op. cit.* Pàg. 21.

qui dicitur Jouf benigalip ---» que Coromines i Mascaró tradueixen per la cavitat, l'entrant, l'entrant dels Beni-Gàlib.⁸ El topònim es manté viu com a cap des Jueu i designa l'elevació de 414 m d'altura que forma part del puig de Cala Llenrisca, a la vènda des Cubells; al cim del puig se li dona aquest nom.⁹ Així mateix, en el País Valencià, sabem de l'existència d'una alqueria a la vall de Pego que figura en el Repartiment amb el nom escrit *Benigalip* o *Beniagalip* que Julià Ribera identifica el nom amb el d'uns *Aben-Galib*, pare i fill, moros de Dénia.¹⁰ Per la seva part, Josep Mascaró, cita les Tres Alqueries de Binigalip a Menorca. Alqueria coneguda popularment per ses Truqueries (corrupció de Tres Alqueries). Antoni Ramis i Ramis la documenta el 1556.¹¹

Pel que fa a la substitució toponímica de Benigalep per Manresa, la ja citada assignació en el mateix Llibre del Repartiment de Benigalep als homes de Manresa i la procedència de la comarca del Bages de bona part dels interventors en el procés d'establiment aporten evidència suficient.¹²

De manera paral·lela a l'establiment i configuració d'un primer nucli protourbà, el que havia estat l'alqueria Benigalep i posteriorment l'alqueria Manresa aflora a la documentació amb referències a la propietat i al règim d'explotació. El 1488, Jordi Moranta comprava l'alqueria de Manresa, mentre que el 1522, aquesta ja feia part de l'inventari de béns de Joana, viuda del ciutadà Sebastià Armadams.¹³

Els límits de l'alqueria apareixen definits el 1522, quan confrontava amb les propietats de Guillem Parera, Bartomeu Ribes, Joan Forner, Pere Mayol, Pere Gelabert i Jordà Rubert.

8 COROMINES, Joan i MASCARÓ PASSARIUS, J. (1989) *Op. cit.* Vol. I, Pàgs. 172-173, s.v. JUEU, Cap de (Eivissa).

9 Vegeu *Enciclopèdia d'Eivissa i Formentera* (1995-). Eivissa: Consell Insular d'Eivissa i Formentera. Vol. 7. Pàg. 327-328. s.v. Jueu, cap des.

10 Vegeu COROMINES; Joan (1994-1997) *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona: Curial Ed. Vol IV, Pàg. 311 s.v. -GÀNIM: BENIGÀNIM. *Benigàlip* perviu com a nom d'un despoblat de l'actual municipi de Pego a la Marina Alta *GEC* (1986: 4, 418 s.v. Benigàlip).

11 MASCARÓ PASSARIUS, J. *Corpus de toponímia de Menorca*. Palma: Hora Nova S.A. Tom I, Pàg. 143.

12 *Aquestes son les alqueries les quals los homens de Manresa ageren e reeberen del Senyor Rey p(er) les lurs cavaleries en Montuèri. Alqueria Benigalep .xx. jo.* És il·lustratiu que entre els interventors en aquest procés d'establiment hi hagi alguns dels cognoms més repetits entre els caps de casa de Manresa d'inicis del segle XVI: Torre/Torra, Cudina/Codina, Mateu, Sitjar o Vidal. Vegeu TORRAS i SERRA, Marc (2006) «Els caps de casa de Manresa d'inicis del segle XV» a *Bulletí Interior. Societat d'Onomàstica*. XXVII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica. Manresa (Bages). 5 i 6-X-2001 (II), núm. 102, Pàgs. 359-373. Barcelona: Societat d'Onomàstica; Institut Cartogràfic de Catalunya; Centre d'Estudis del Bages. Pàg. 360. Aquests llinatges es repeteixen igualment entre els consellers i altres càrrecs municipals de la capital del Bages del mateix moment TORRAS i SERRA, Marc (2006) «Els consellers i altres càrrecs municipals de Manresa del segle XV» a *Bulletí Interior. Societat d'Onomàstica*. XXVII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica. Manresa (Bages). 5 i 6-X-2001 (II), núm. 102, Pàgs. 329-342. Barcelona: Societat d'Onomàstica; Institut Cartogràfic de Catalunya; Centre d'Estudis del Bages.

Pel que fa a l'etimologia de Manresa vegeu JAQUEMOT, Antoni (2006) «Manresa nom ibèric» a *Bulletí Interior. Societat d'Onomàstica*. XXVII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica. Manresa (Bages). 5 i 6-X-2001 (II), núm. 102, Pàgs. 267-275. Barcelona: Societat d'Onomàstica; Institut Cartogràfic de Catalunya; Centre d'Estudis del Bages. Pàgs. 267-275.

13 Vegeu, ARM AH 211 f. 178v. Citat per MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1995) *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*. Sineu: Ajuntament de Sineu. Pàg. 233 i ARM Nicolau Tomàs T-498 f. 178-182v. Citat per MULET RAMIS, Bartomeu; ROSSELLÓ VAQUER, Ramon; SALOM SANCHO, Josep M. (1996) *Sineu aixeca una nova església. Segle XVI*. Sineu: Ajuntament de Sineu. Pàg. 461-462. Vegeu, així mateix, aquest inventari de la possessió datat el 16 de març de 1522 i un altre del 28 de març de 1579 a BARCELÓ CRESPI, Maria (1999) «Alguns aspectes de la vida quotidiana a Manresa» a 3 *Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició. Pàgs. 85-95. Citat també per ROSSELLÓ VAQUER (2002) *Noticiari de Llorito. Segles XIII-XX*. Mallorca: Ajuntament de Lloret de Vistalegre. Pàgs. 48, 49, 50, 51-54, 55, 60-61, que aporta, a més, diversos contractes de lloguer de Manresa: a Damià Oliver (27 d'agost de 1547); a Jordi Font de Sant Joan (7 de gener de 1551); a Joan Verger de Montuiri (9 d'abril de 1554); a Martí Pere Dalmau (21 de gener de 1561) i a Pere Joan Company de Montuiri (13 d'octubre de 1580).

L'alqueria canvià de nom quan fou venuda a Joanot Bauló, qui la traspasà el 1545 a Martí Font.¹⁴ A mitjan segle XVI, per tant, la possessió de Manresa es vincula a la família Font, àlies Roig, que la posseirà fins gairebé el segle XIX.

***RAHAL LOCOPLAN* → COPELANS**

Com ja s'ha dit, Gaspar Munar donava com a segura la continuïtat del rafal Locoplan (rafal del lloc pla), de 5 jovades, donat pel rei a Ponç Olzet i a cinc companys seus, amb la possessió de Son Bauló (Son Boló) que antigament s'anomenava *Manresa* i donà nom a tot el terme.¹⁵ Tot i així, la hipòtesi de Munar —recolzada en les opinions de Binimelis i la vinculació d'aquest rafal amb els homes de Manresa— que planteja la correspondència del rafal Locoplan amb l'alqueria Manresa ens resulta feble.¹⁶

A hores d'ara, disposam d'algunes referències documentals que permeten establir una nova línia de feina quant a la possible localització del rafal Locoplan. En primer lloc, *Locosilan*, *Ponzi de Salceto*, entre les *Hae sunt alqueriae quae non sunt populatae* que Alexandre Font identifica amb el rafal *Locoplan*, a Sixneu, de Ponz de Olzet.¹⁷ D'aquesta citació coetània al Llibre del Repartiment se'n desprèn, en primer lloc, que a diferència de Manresa, es tracta d'una unitat despoblada, encara que, i en segon lloc, estigui possiblement situada a la contrada si feim cas a la localització dins l'enumeració descriptiva d'un document que recull una mena d'itinerari.

Per altra part, a la segona meitat del segle XIV i a principis del XV, apareixen dues referències toponímiques que, a tall d'hipòtesi, podrien representar la continuïtat del topònim precatalà: el novembre de 1370, Jaume Pedró estableix a Jaume Tordera un hort amb una sinya i safareig i diversos arbres en el lloc dit *Copeles*, confrontant amb el camí de Manresa, pagarà 7 lliures anuals i tindrà condreates les parets, sinya, canal i safareig (ARM P-156 f. 74). Més endavant, el 16 de maig de 1408, aquest tros de terra, anomenat *Copelans*, era alou de Nicolau Rossinyol i confrontava amb el camí de Sineu a Manresa. Pere Gayà, hereu del seu

14 Vegeu ARM Nicolau Tomàs T-498 f. 178-182v, citat per MULET, ROSSELLÓ, SALOM. (1996) *Op. cit.* Pàg. 461-462 i transcrit a BARCELÓ CRESPI, M. (1999) *Op. cit.* Pàg. 88 i ARM. Prot. de Gabriel Sampol P.S. 1082 f. 69 v. Citat per MUNAR, G. (1975) *Op. cit.* Pàg. 24-25.

15 MUNAR, G. (1975) *Op. cit.* Pàg. 21.

16 Feim referència al *Rahal Locoplan*, *v jo et es den Ponz de Olzet ab v compa(n)jons* (10v), reiterat *Rahal Lacoplati .v. jo.* (58v) i que té la correspondència en el còdex llatí: *Rahal locoplan - .v. jo. est poncij de olzeto cum socijs suis .v* (8r) a SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 62 i 158 i a BUSQUETS y MULET, Jaime (1952) «El còdice latinoaràbig del Repartimiento de Mallorca (parte latina)» a *BSAL XXX*. Nums. 752-757. Pàgs. 724. Recollit igualment per POVEDA SÁNCHEZ, Angel (1979-1980) «Repertori de toponímia arabo-musulmana de Mayurca segons la documentació dels Arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/1229-1300)» a *Fontes Rerum Balearium* Volum III. Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March. Pàgs. 31. ROTGER, J. (1939) *Op. cit.* Pàg. 51, anota «Rahal Locoplan, de V jovades, a Ponç d'Olzet y cinc companys seus» (→, *Rahal Locoplan* [nom romanç], <<rafal Locoplan>> [del lloc pla?]). MULET; ROSSELLO; SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 54, en fan la següent lectura: *Rafal Locoplan* (del lloc pla) de 80 quarterades a Ponç d'Olzet i cinc companys seus.

17 Vegeu FONT JAUME, Alexandre (2000) «Algunes observacions a l'entorn d'un document de delimitació de propietats de 1232» a *BSAL* 56. Pàg. 467. En el discurs descriptiu d'aquest document datat el 1232, *Locoplan* apareix entre el rafal Alpaizari i l'alqueria Almudayne, tots dins el terme de Sixneu.

pare, el retorna a la viuda Subirana del notari Arnau Pedró (ARM Arnau Gayà i Gabriel Real G-82 f. 66).¹⁸

La nostra hipòtesi consistiria en localitzar el lloc de Copelans en un indret proper a l'extrem sud de l'actual casc urbà de Llorito o als seus encontorns. Aquesta hipòtesi es fonamenta en diverses qüestions: en primer lloc, una localització sobre l'eix Sineu-Manresa, tot donant per cert que, avui per avui, la identificació de Manresa amb Benigalep és un fet contrastat i Manresa ha tingut continuïtat amb l'actual possessió de Son Boló (Bauló); en segon lloc, com veurem en parlar de Guatner, es tracta d'una propietat lligada a la família Pedró que a finals del segle XIV tenia propietats que confrontaven amb la cavalleria Guatners; finalment es tracta d'un indret pla (*locus planus*) i d'un espai irrigat, concretament d'un hort amb una infraestructura típica, de la qual avui en dia quedarien escasses però evidents romanalles a l'indret proposat (el pou, la cova del pou, dos safareigs en desús i una sínia desapareguda). S'hauria de tenir present, a més, la relació establerta per Munar a partir de Joan Binimelis que lliga Locoplan amb els Olzet i més concretament amb Pons Olzet.¹⁹

Com s'explicaria, però, la relació entre *Locoplan* i *Copelans*. Des del nostre punt de vista el topònim originari, en un procés de desaglutinació improcedent, es fragmentaria a partir de l'assimilació de la primera síl·laba a l'article neutre: *Lo coplan*. Un cop acceptada aquesta premissa, seria fàcilment explicable l'evolució *coplan* → *copelan*.²⁰

RAHAL HUACNER ALMAGZEN → GUATNER → [SON GOTENS]

Un altre cas de probable continuïtat toponímica és el de l'alqueria *Guatner*²¹ (1279), posteriorment documentada com a cavalleria *Guatners* (1343) o *Gotners* (1344) que, a tall d'hipòtesi, es podria relacionar amb el *Rahal Uaner Abenjuluz Alguazaria, iiii jo. et es den P. Martel* i el *Rahal Huacner Almagzen, v jornades, e es den Ponz de Olzet, ab v companys*, reiterats *Rahal Huagner Abeniuluz Abguastia .iiii. jo. i Rahal Huagner Abnagzen .v.*

18 Citat per MULET; ROSSELLÓ; SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 132 i (1995) *Op. cit.* Pàg. 214.

19 Pel que fa a les propietats assignades a Pons Olzet, vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 53, 62 i 68.

20 AGUILÓ, Cosme (2002) *Toponímia i etimologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; UIB. (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18) Pàgs. 234 i 244, cita *Locoplan* com a exemple de conservació de la [o] final esdevinguda medial per fonosintaxi com *Capocorb* o *Portopetro*, al temps que li atribueix particularitats de llenguatge prejaumí de base llatina que per comoditat s'ha anomenat mossàrab. Pel que fa a la desaglutinació podríem treure a col·lació com a exemples i contraexemples els casos, estudiats pel mateix autor, de *Lavanor* (Pàgs. 180-184) i de *Lofra* (Pàgs. 185-186). Guillem ROSSELLÓ BORDOY (2005) a «La recordança de l'Antiguitat clàssica en el Repartiment de Mallorca» a *L'Antiguitat clàssica i la seva pervivència a les illes Balears. XXIII Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics. Pàgs. 521-522, incorpora *Locoplan* dins el grup d'ètims tardollatins que apareixen en el Llibre del Repartiment pràcticament sense modificació (*locus planus*).

21 ROTGER, J. (1939) *Op. cit.* Pàg. 49, cita «Rahal Huacner Aben-Juluz Alguazaria (Wagner ibn Yuluz al-wastiyya), de IV jovades, a Pere Martell; Rahal Huacner Aben Juluz Arraya, (Wagner ibn Yuluz ar-ra'iyya) <<rafal Huacner del fill de Juluz propietat particular>>» i «Rafal Huacner Almagzen (Wagner al-mahzan), de V jovades, a Ponç d'Olzet i cinc companys seus. Rahal Huacner Almagzen, <<rafal Huacner del govern>>» MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 49, a partir de la traducció catalana del còdex llatino aràbic feta per Busquets citen el Rafal Huacner Almagzen, (és anomenat «rafal Huacner del govern») de 80 quarterades, a Ponç Olzet i cinc companys seus i el Rafal Huacner Aben-Juluf Alguazaria, (Rafal Huacner del fill de Juluz, de propietat particular) de 64 quarterades, a Pere Martell.

jo. (58r), que apareixen així mateix en el còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca (9r i 9v).²²

Tot i que el nou topònim faci referència a un indret concret (*Son Gotens*) de localització imprecisa, el fet cert és que ha designat una cavalleria i les propietats que estaven sota la seva tutela fan part de les actuals terres lloritanes. Com veurem, la situació confrontant, per una part, amb el camí que des de Sineu va a Montuiri i, per altra, amb l'alqueria Manresa, així com els lligams amb les propietats des Colomer, Son Arrufat, Son Estela i Son Gacies així ho evidencien.²³

Molt poc temps després de la conquesta i el posterior repartiment, apareixen les primeres referències documentals d'una més que probable continuïtat toponímica. El 19 de setembre de 1256 Bernat Vidal adquireix el *rafal Huaune Jahuaranch* del terme de Sixneu per 2.000 sous reials (ARM ECR 344 f. 113 i 128v) i el 6 de febrer de 1279, Berenguer Arnau d'Illa, lloctinent reial, estableix a Bartomeu Mateu, tutor dels fills de Guillem Mateu, germà, una alqueria que el Rei té en el terme de Sisneu anomenada *Guatner* (ARM ECR 348 f. 336). Ja en el segle XIV, el 1r de març de 1343, els procuradors reials de Mallorca notifiquen a Berenguer Palau, Batle de Sineu, que han venuda a Bernat Malbosc, ciutadà, la cavalleria que fou de Ponç Llupià, en el lloc de *Guatners*, terme de Sineu, per 286 lliures i es mana al batle que el nou propietari sia posat en possessió corporal de la cavalleria (ACM. Perg. Núm. 8.787).²⁴ L'any següent, el 27 de febrer de 1344, el donzell Joan Desbac, reconeixia posseir la cavalleria que fou de Ponç Llupià, anomenada *Gotners*, que havia estat venuda pels procuradors reials.²⁵ El citat Joan Desbac la té per adquisició feta a Pere de Malbosc àlies *Vellà*. Confrontava amb el camí que des de Sineu va a Montuiri, l'alqueria Manresa i altres terres.²⁶

És destacable el fet que el topònim *Guatner* i les seves formes evolucionades perduren a la documentació al llarg dels segles XVI i XVII i àdhuc amb posterioritat, encara que no en podem determinar la localització precisa. A tall d'exemple, vegeu les següents citacions: dia 2 de setembre de 1511, els germans Lluç, Miquel i Gabriel Gelabert lloguen durant 5 anys a Lluç Gelabert, fill d'Antoni que habita a *Gotners*, tota la possessió anomenada Manresa.²⁷ Així mateix, ja durant el segle XVII, tenim alguns testimonis documentals: el 1601, *Joan real de gotnes, per terres i visindat pagarà 6 s.* (AMS. Cadastre 1601 2/4 f. 72); per altra part, en el testament atorgat el 13 de gener de 1633 per Margalida Real, filla de Juan Real i Magdalena Roselló, *quondam*, muller de Guillem Real de Juan de la possessió de *Gotnes*, tots del terme de la vila de Sineu. Elegí sepultura a l'església de Nostra Senyora del present lloc de Llorito (ARM. Not. Joan Torrens. Testaments 1605-1646. T. 106, f. 175); el 9

22 SOTO COMPANY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 59, 60 i 157.

23 Vegeu BIBILONI JAUME, Pau i RAMIS PUIG-GROS, Andreu (2005) «Es Colomer i Son Estela (Llorito). Notes d'història i microtoponímia». *Jornades d'antroponímia i toponímia (2003-2004)*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Pàgs. 245-262.

24 Citat per MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàgs. 195, 22 i 99-100. Per al coneixement de la família Llupià vegeu *Gran Enciclopèdia Catalana* (1987) Barcelona: Enciclopèdia Catalana. Vol 14, Pàg. 146-147, s.v. Llupià.

25 La successió de la cavalleria *Gotners* a mans de la família Desbac, des de 1383 fins a 1809, quedà fixada per Jaime DE OLEZA y DE ESPAÑA (1950) «Caballerías de Mallorca» a *BSAL*, XXX, núms 740-745. Pàg. 501.

26 ARM. ECR 1145, f.2. Citat per MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 100. Novament citat per ROSSELLÓ VAQUER, R. (2002) *Op. cit.* Pàg. 35.

27 ARM. Not. Joan Gili G-174. fol. 36 i 37. Citat per ROSSELLÓ VAQUER, R. (2002) *Op. cit.* Pàg. 46.

de setembre de 1757, Joan Miquel Palou Antich de Llorac establia a Matheu Llabrés als *Barreta* del lloc de Llorito, davant el notari Miquel Morei, una «...*petiam terra et vinea tenoris quinque cortonorum parcem plus vel minus seu revera id quod est, scitam in districtu dicti loci de llorito de pertinentiis mea Possessionis numcupata Son Gacies, tenta sub alodio directoque dominio cabellaria dicta de Gonnes hareditatis Magnifici Caroli Joannis Baptista Desbach Domicelli de Majoricis [...] Confrontatam ex una parte cum Itinere Regio per quod a predicta villa de Sineu iter ad villa de Algayda, ex alia cum Itinere senderio stabilitorum, ex alia cum dicto Itinere senderio, et cum terra Antonii Gelabert als Puñal, et ex alia cum terra et vinea Petri Ferregut als. Roquet.*»²⁸ Finalment, el 20 de març de 1798, Gaietà Feliu, curador de l'herència i els béns de Carles Joan Desbac, cabrevà la cavalleria anomenada *den Gotens*, situada en el terme de la vila de Sineu, en el lloc de *Son Gotens*.²⁹

Pel que fa a la toponímia, Miquel Barceló, en un intent d'aportar alguns suggeriments d'identificació de topònims berbers de Mayûrqa, aportà una nova visió a l'origen toponímic del rahals Uaner/Huacner, situats al juz de Jijnau-Batra. Barceló, a partir d'Al-Bakrî, esmenta els Banû Wagmar entre les tribus Bagawata, seguidors fins el 420/1029 de les revelacions fetes a un <fals> profeta berber i fundador d'una dinastia. És plausible pensar que els Banû Wagmar que arribaren a Mayûrqa ho feren amb posterioritat a 420/1029. Per altra part, el mateix Barceló (1984: 121-127) apunta la possibilitat que ambdós rafals fessin part d'un conjunt de parelles d'explotacions agràries, els topònims de les quals són qualificats pels termes *makhzan* i *ra'iyya*.³⁰

Es tracta, en definitiva, d'una de les contades pervivències d'antroponímia berber. El *rahal Uaner Aben Yuluz alguazaria*, igualment transcrit com a *Rahal Huagner ab guastia* al Llibre del Repartiment, i que seria la interpretació del mot o terme originari *rahl Wagnâr ibn Yûluz al-(?)* o *rahl Wagnâr al-wasṭiyya* que traduïm com a *rafal de Wagnar ibn Yuluz* o *rafal Wagnar el d'enmig*. Per altra part, el *Rafal Huacner Almaczen* procediria de *rahl Wagnâr al-maḥzân*, que podríem traduir com a *rafal Wagnar del maḥzân* o *del govern*.

RAHAL BENITAREF → SON MARRON

L'actual possessió de Son Marron està situada al nord de la carretera vella de Sineu (Ma-3011), entre els establiments de Son Gelabert, Son Ramon i es Castell d'Amós en el terme de Costitx; sa Casa Baixa, Son Suau, can Morret i Binitaref en el terme de Sineu. La probable continuïtat d'aquesta propietat amb alguna unitat agrícola anterior a la conquesta catalana ha anat parella a una substitució toponímica. En tot, però, a hores d'ara encara ens movem en el terreny de l'especulació. Primerament, com ja hem indicat, Gaspar Munar, en base al beneficiari G. Arnau(?), i seguint les tesis de Josep M. Quadrado, apuntava els rafals

28 Aquesta peça de terra apareix registrada al cadastre de 1759 amb un valor de 141 L, 13 s i 4 (AMS. Cadastres i estims 2/19. f 65.) i al de 1769, pel mateix valor, amb la denominació de *Cana Martina Alou des Bach* (AMS. Cadastre 1769. f. 424v).

29 DE OLEZA y DE ESPAÑA, J. (1950) *Op. cit.* Pàg. 501.

30 BARCELÓ, M. (1984) *Sobre Mayûrqa*. Palma de Mallorca: Museu de Mallorca. (Quaderns de Ca la Gran Cristiana; 2). Pàg. 112.

Beni Durri i Bilela (Rafals dels fills de Durri i Rafal Vilella), de 6 jovades cadascun, com a predecessors de les possessions de Son Joan Arnau i Son Marron. Bartomeu Mulet, Ramon Rosselló i Josep M. Salom mantenen aquesta mateixa tesi.³¹

Una segona hipòtesi apunta que l'origen de l'actual possessió de son Marron podria estar a l'antic rafal BENI-TAREF (rafal dels fills de Taref) de 144 quarterades, de les quals, 112 correspongueren a Domingo Clavel i les altres 32, a Berenguer de Sant Meliό.³² Aquesta segona proposta és seguida per la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, segons la qual, el 1232 era l'alqueria islàmica Binitaref que, en el Repartiment, correspongué a Ponç Arnau. Ja en el segle XIV, el 1450, els Arnau es repartiren la primitiva alqueria i de la divisió en resultaren les possessions denominades Binitaref, Son Joan Arnau i Son Marron, que correspongué a Pere Arnau.³³

Ambdues hipòtesis han estat analitzades per Alexandre Font, en un intent d'establir una localització del rafal Bilela del *ýuz* de Sineu. Segons el seu plantejament, més aviat estaria situat a Sant Joan en comptes de Sineu.³⁴ Així mateix, la discutible correspondència, proposada per Quadrado, entre *G. A. de Saragossa*, que fou qui rebé el rafal Bilela de 6 jovades segons el Llibre del Repartiment, i *Guillermo Arnaldo*, posen en qüestió la primera proposta. Per altra part, l'assignació, tant en el còdex llatí com en el còdex català, de Binitaref, rafal de 9 jovades, a Domingo Clavell (7 jovades) i al rei (2 jovades, que les cedí a Berenguer de Sant Meliό), en comptes de a Ponç Arnau, dificulten la continuïtat d'aquest rafal en Son Joan Arnau.

A la vista de les dues propostes, amb tota cautela, optaríem per un possible origen de Son Marron en el rafal de Binitaref, per sobre la identificació d'aquesta possessió i de Son

31 Joan ROTGER (1939) *Op. cit.* Pàgs. 52-53, fa els següents apunts: Rafal *Beni Durri* (Bani Durri), de VI jovades, a Guillem Arnau de Saragossa *Rahal Beni Durri*, <<rafal dels fills de Durri>> i *Rahal Bilela*, de VI jovades, al mateix, *Rahal Bilela* (Inom romanç, rafal vilella>>). Vegeu MUNAR, G. (1975) *Op. cit.* Pàg. 21 i MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1995) *Op. cit.* Pàg. 227.

32 Es tracta del *Rahal Benitaref, ix jo. e son daquestes den Domingo Clavel, vii jovades, e les autres ii del Senyor Rey, e donades an Bg. de Sent Melio* (9v i 10r), reiterat com a *Rahal Abenitarif. ix. jo.* (58r), que tendria la correspondència en el còdex llatí: *Rahal benitaref. viiij. - jo. et sunt ex istis Dominici clavel. vij. jouate et alie. ij. domini Regis et dedit. Bg. de sancto melione* (7v). Vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 60-61 i 157 i BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 723. Vegeu igualment POVEDA SÁNCHEZ, Angel (1979-1980) «Repertori de toponímia arabo-musulmana de Mayurca segons la documentació dels Arxius de la Ciutat de Mallorca (1232-1276/1229-1300)» a *Fontes Rerum Balearium* Volumem III. Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March. Pàg. 23 que recull BENITAREF, Rah.; *Inau.*, RCLA f. 7v. Binitaref vell en *Corpus I*, p. 100.

Vegeu, així mateix, MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 50. De *Binitaref* la *GEM* (1989-1998) vol. II, Pàg. 149-150, en registra dues entrades: una que es refereix a la possessió del terme de Sineu, situada entre Son Costa i Son Marron. Registrada com a rafal en el Llibre del Repartiment; i l'altra, amb el mateix topònim però seguit pel determinant *vell*, referit també a una possessió del terme de Sineu, situada entre Son Oliver i sa Casa Baixa. Aquests dos topònims també es recullen a l'índex de l'*Atlas de Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1999) vol. XXII, amb les denominacions *Binitaref Nou* i *Binitaref Vell*.

33 *GEM* (1989-1998) vol. X, Pàg. 282-283 s.v. Son Marron. Aquesta hipotètica assignació a Ponç Arnau segurament es fa seguint les notícies donades per BOVER, Joaquín M. (1996) *Nobiliario Mallorquín*. Palma de Mallorca: José J. de Olañeta. Pàg. 36, que afirma: *Pedro Arnau ciudadano, en su testamento otorgado en 3 de mayo de 1473 ante Nicolas Costa notario, fundó un mayorazgo perpetuo agnativo de su hacienda llamada Son Marron en el distrito de Sineu, en cuyo documento que tenemos á la vista, se espresa que aquella quinta era una parte de la posesion que D. Jaime I dio en el reparto general de las tierras á Ponce Arnau su quinto abuelo.*

34 Vegeu FONT JAUME, Alexandre (1999) «Nòtules de toponímia llatina preislàmica. Composts i derivats de *villa* a Mallorca». *BSAL* 55 Pàgs. 78-79. Sobre Vilella, vegeu també ROSSELLÓ VAQUER, Ramon (1985) *Sant Joan, segles XIII-XIV. Notes històriques*. Sant Joan: Ajuntament de Sant Joan. Pàg. 84. Així mateix, per a la filiació santjoanera del rafal Bilela vegeu, sobretot, el detallat article de FRANCESC CANUTO BAUZÀ, Francesc (1994) «Toponímia santjoanera. El Pujol, l'antic rafal Bilela del llibre del Repartiment. I» a *Mel i Sucre*, núm. 163. Sant Joan: Obra Cultural Balear. Pàgs. 16-18, en el qual, a més d'una àmplia informació sobre el topònim VILELLA, incorpora dades històriques sobre aquesta propietat que abasten des de 1341 fins a 1864 i especialment CANUTO, Francesc (2000) *Op. cit.* Pàg. 203-204.

Joan Arnau amb els rafals islàmics Benidurri i Bilela. Les raons de la nostra tria bàsicament són les següents: en primer lloc, la molt probable identificació del rafal Bilela amb Vilella i amb el que actualment és el Pujol del Notari a Sant Joan. En segon lloc, des del nostre punt de vista, una de les possibles claus d'identificació entre el rafal Binitaref i les terres de l'actual possessió de Son Marron, és la concentració en un sol beneficiari, Bg. de Sent Meliò, de l'alqueria Cut Alcastel, el rafal Abnauabex, l'alqueria Abeniuluz i el rafal Binitaref. Aquesta concentració de propietats podria explicar la posterior agrupació de Binitaref, Son Marron i Son Joan Arnau en mans de la família Arnau. Finalment, la disposició contigua en el còdex català del Llibre del Repartiment de l'alqueria Castelló (9v) —identificada amb la que avui és contigua possessió de Son Joan Jaume— i el rafal Binitaref, front a la disposició dels rafals Benidurri i Bilela que apareixen inventariats prop de l'alqueria Almudaina, el rafal Axat i l'alqueria Orta (11r), ens decanten definitivament per aquesta opció.

Pel que fa al topònim *Son Marron*, des del nostre punt de vista, és evident que es tracta d'un antropotopònim, concretament un malnom, que com a tal ja apareix documentat el 1510. Concretament Jaume Gilabert *Marron* de Sineu i, novament, el 1784, Joan Puig-gròs *Marron*.³⁵ Quant a l'etimologia incerta d'aquest mot, Joan Coromines, apunta un origen àrab per al nom *Marvà*, que en el cas de Mallorca degué donar una forma diferent: *Maròn/Malòn*, que exemplifica amb noms de lloc de sa Pobla, Artà, el malnom de Manacor i, òbviament, amb Son Marron de Llorito.³⁶

Pel que fa a la possible toponímia precatalana del territori sobre el qual s'estendria Son Marron, Miquel Barceló a *Sobre Mayûrqa*, dedica un apartat a «De toponímia tribal i clànica berber a les illes orientals d'Al-Andalus» (1982), en què vincula l'origen toponímic del rahal Benitaref, dins el ÷uz de Ýiýnaw-Biþra, amb el clan dels Banû Tarif. Segons Barceló, Ibn Hazm fa esment d'un clan Banû Tarif, de la tribu Maşmûda instal·lats a la zona d'Osuna, identificació compartida per Al-Bakrî que els situa igualment en el territori Maşmûda tot limitant amb els agrupaments Sanþaþa, a la zona de Þanþa. A hores d'ara, ran de Son Marron, però ja dins el terme de Sineu, Binitaref és un topònim viu que designa una possessió amb els seus establiments on romanen restes d'un sistema de captació d'aigua de tradició andalusí que ha estat identificat com a una qanât.³⁷

ALQUERIA CUT ALCASTEL → CASTELLET → [SON JOAN ARNAU]

El tractament paral·lel que va donar Gaspar Munar als rafals Benidurri i Bilela a partir de la identificació amb el que serien les possessions de Son Marron i Son Joan Arnau, ens obliga a reiterar el plantejament exposat en parlar dels antecedents de Son Marron. En aquest cas però hem de partir d'una triple hipòtesi: en primer lloc, Gaspar Munar, identifi-

35 ROSSELLÓ VAQUER, R. (2002) *Op. cit.* Pàg. 45 i 107.

36 COROMINES; Joan (1994-1997) *Op. cit.* Vol. V, Pàg. 196 s.v. MARFÀ i MARVÀ.

37 Vegeu BARCELÓ, M. (1984) *Op. cit.* Pàg. 113 i BARCELÓ, M.; CARBONERO, M.A.; MARTÍ, R. i ROSSELLÓ-BORDOY, G. (1986) *Les aigües cercades. Els qanât de l'illa de Mallorca*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics. Pàgs. 117-124.

ca les dues possessions amb els rafals Benidurri i Bilela.³⁸ Certament, entre els pobladors del *ÿz* de *ÿÿneu*, el còdex català del Llibre del Repartiment de Mallorca, cita el *Rahal Benidurri, vi jo. e es den G. de Zaragoza* i *Raab Bilela, vi jo. e es den G. de Zaragoza* (11r). Munar, en presentar la transcripció del Llibre del Repartiment de Mallorca, presa de l'obra de Joan Rotger *Orígens de Sineu*, cita textualment, *Rafal BENI-DURRI (Rafal dels fills de Durri). De 6 jovades. A Guillem Arnau de Saragossa* i *Rafal BILELA (Rafal Vilella). De 6 jovades. Al mateix*.³⁹

Per altra part, el topònim *Castellet*,⁴⁰ denominació medieval de Son Joan Arnau ignorada per Gaspar Munar, fa pensar en una segona hipotètica identificació amb l'*Alqueria Castello, x jo. et es den R. de Font* (9v)⁴¹ que en el còdex català, apareix contigua al *Rahal Benitaref*.⁴² Fins i tot, es podria plantejar una tercera opció que ens mena a pensar en una identificació amb l'*Alqueria Cut Alcastel* que, juntament amb *Rah. Abuaubex, alqueria Abeniluz* (Abenjuluz), *e son den Bn. de Melio de Barcelona, e son xii jovades e miga* (10r), apareixen contigües al *Rahal Alpaizari* i assignades al precitat Berenguer de Sent Meliò, beneficiari de Benitaref.⁴³

Si es confirmés la tercera hipòtesi, a partir d'aquesta identificació de la possessió Castellet amb l'alqueria Cut Alcastel, i tot seguint Miquel Barceló i Helena Kirchner, podríem lligar aquest indret a un patró d'assentament diferent al de les alqueries i rafals. Aquests autors, apunten com un altre element de poblament a considerar els *huṣūn* o les forteses. A Mallorca, tan sols es coneixen quatre forteses andalusines: la d'Alaró, la de Santueri (Felanitx), el castell del Rei (Pollença) i la de Randa o *Qastīl al-'Uyūn*. Al Repartiment editat

38 (1975) *Op. cit.* Pàg. 28.

39 Vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 63; MUNAR, G. (1975) *Op. cit.* Pàg. 161, apèndix I i Joan ROTGER (1939) *Op. cit.* Pàgs. 52-53. Aquesta lliure interpretació, presa de J. M. Quadrado, ha estat qüestionada per Alexandre Font que com ja hem vist quan parlàvem de Son Marron, per a aquest últim rafal, assenyalava una possible localització a la vila de Sant Joan. Vegeu FONT JAUME, Alexandre (1999) *Op. cit.* Pàgs. 65-84.

40 PÉREZ MARTÍNEZ, Llorenç (1963-1969) *Las visitas pastorales de don Diego de Arnedo a la Diócesis de Mallorca 1562-1572*. Palma de Mallorca: Ed. Lorenzo Pérez Martínez. Vol. I, Pàg. 110, Doc. 179), documenta aquesta primera denominació el 1565: *Juan Arnau, "mayor" de Sineu, pagaba 5 libras de censos, el dia de Navidad, por su posesión llamada Castallet seu alias Son Arnau*.

41 De fet, aquesta hipotètica identificació amb Castelló l'avançà Joan Binimelis a la seva *Història de Mallorca* (1593) que literalment esmenta: *A Ramont de Font la Alcaria Castallo, que es are de Juan Arnau ab 10 joudes* (20g). Feim servir la transcripció del còdex Serra-Cortada (còpia de Fortuny de Roescas) efectuada per Antoni M. Alcover i publicada al *BSAL* (1917) XVI, núm. 439. Pàg. 270, amb motiu del tercer centenari del traspàs del primer historiador de Mallorca.

42 Vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 60.

43 És possible pensar en una relació feudal que alhora i, tal com diu el Llibre del Repartiment, aquestes dues alqueries i aquest rafal fessin part d'una de les cavalleries de R. de Meaya. Antoni MUT CALAFELL i Guillem ROSSELLÓ BORDOY (1993) a *La Remenbrança... de Nunyo Sanç. Una relació de les seves propietats a la ruralia de Mallorca*. Palma de Mallorca: Conselleria de Cultura, Educació i Esports. Govern Balear. Pàgs. 166-167, atribueixen al porcioner R. de Mealla 21 cavalleries que suposaven el 0,297% de les cavalleries de la part reial.

La referència que apareix al còdex català del Llibre del Repartiment és la següent:

Aquestes son les alqueries les quals en .R. de M(e)aya del Seny(o)r Rey ac del terme de Sisneu p(e)r les sues cavaleries.

Caria Cut Alcastel .vi. jo.

Rahal Abnanabex .ii. jo.

Caraia Abenguluz .ii. jo. e miga, e son .iii. alqueries (60r). Vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 161. Segueix la versió llatina: *Alq. Cut alcastel. Rah. Abuaubex .Alq. abenjuluz. Et sunt bernardi haymirius (?) de Barchinona et sunt .xij. et media* (7v) BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 724.

MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàgs. 53, 54 i 55, en fan la següent lectura: *Caria Cut-Al-Castel* (alqueria del castell), de 96 quarterades, a Ramon de Meaya; *Rafal Abu Nabez* (alqueria del castell) de 32 quarterades, a Ramon de Meaya; *Alqueria Cut-Al Castel* (rafal Abna Nabez i alqueria Abenjuluz, de 182 quarterades i mitja, a Bernat Aymeric de Barcelona; alqueria dels castells). *Rafal del fill de Nabez* i alqueria del fill de Juluz i *Caria Aben-Guluz*, de 44 quarterades, a Ramon de Meaya.

per Prósper de Bofarull, apareix una <alqueria cut Alcastel (Kūt al-qastīl) Raha Abnanabex Alcheria Abhenjulux>, de 12 jovades i mitja, en el terme de Sineu.⁴⁴

Segons el nostre parer, avui per avui, ens hauríem de decantar per la segona o la tercera hipòtesi i proposar com a predecessors de la possessió Castellet, les alqueries Castelló o Cut Alcastel, més que no els rafals Benidurri o Bilela que, com hem vist, al menys en el cas de Bilela, té localització contrastada. En ambdós casos (alqueria *Castelló* i alqueria *Cut Alcastel*) hi ha un seguit de factors coincidents que permeten una més o menys certa identificació: en primer lloc, una continuïtat fonètica i etimològica que en cada un dels casos hauria pogut donar lloc a *Castellet*;⁴⁵ la situació topogràfica de l'indret, la persistència d'una revenguda torre assimilable a una fortificació o castell i les restes arqueològiques donen indicis clars d'ocupació precatalana.⁴⁶ Així mateix, tant en un cas com en l'altre, hi ha una disposició documental en el Llibre del Repartiment de contigüïtat amb Binitaref en el cas de Castelló i amb Alpaizari en el cas de Cut Alcastel que, alhora, es corresponen amb una contigüïtat territorial. Per altra banda, en el cas de la hipòtesi del precedent en l'alqueria Castelló, s'ha de prendre en consideració la dada aportada per Joan B. Binimelis, mentre que en el cas de Cut Alcastel s'hauria de valorar la hipòtesi del possible *hişn* plantejada per Barceló i Kirshner.

Tot i la validesa d'ambdues hipòtesis, des del nostre punt de vista, ens decantaríem per l'opció de l'alqueria *Cut Alcastel*. Per una part, en funció, com veurem, de la localització de l'alqueria veïna de Castelló com a confrontant de Benigalep i per l'assignació a Berenguer de Sent Meliò igualment beneficiari, com hem vist, del rafal Binitaref i per una referència documental (1279) que lliga *Castell* —i no *Castelló*— amb els Arnau.⁴⁷

44 BARCELÓ, Miquel i KIRCHNER, Helena (1995) *Terra de Felanitx. Felanitx quan no ho era. Assentaments andalusins al territori de Felanitx*. Palma: Ajuntament de Felanitx; Universitat de les Illes Balears. Pàg. 24. Vegeu BOFARULL, Próspero de (1856) «Repartimientos de los Reinos de Mallorca, Valencia y Cerdeña», a *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*. Barcelona. Vol. XI. Pàg. 19.

45 Sobre el significat no hi ha dubtes. Es tracta de *kūt* que en àrab significa 'castell', 'torre', 'fort'. Pel que fa a *Cut alcastel*, considerem que es tracta d'una glosa o llicència reiterativa afegida per l'escrivà que a causa d'un limitat coneixement de la llengua hauria juxtaposat la forma àrab (*kūt*) a la llatina (*castel*).

46 L'ocupació territorial d'aquesta zona durant la prehistòria queda palesa a partir de l'existència de tres jaciments arqueològics: la cova de sa Pleta, corresponent al bronze antic, datada entre el 1700 i el 1100 a C; la cova des Xot, una cavitat d'enterrament del període talaiòtic, excavada amb dues columnes exemptes i datada entre el 1100 i el 123 aC i, finalment, el jaciment des Castellot del camp Vanrell. La presència d'aquest important claper, situat sobre un més ampli jaciment arqueològic denominat indistintament *es Castellot*, *es Castellet* o *es claper des Camp Vanrell* i plantat a la part central del *camp Vanrell*, ran de la carretera d'Algaida a Sineu (PM-313), tot i que no ha estat estudiat amb exhaustivitat, permet constatar una ocupació continuada des del talaiòtic fins a la dominació islàmica. El claper o tenassa, situat ben enmig del sementer, està envoltat de terra de cultiu on, en superfície, s'han localitzat abundoses restes de ceràmica d'ampli abast cronològic, així com pedres retocades i, fins i tot, dues moles circulars. A la part de llevant del jaciment, a un centenar de metres, es conserven les restes d'una sínia. Vegeu l'inventari de la Direcció General de Cultura i Servei del Patrimoni del Govern de les Illes Balears (Jaciment 22/004). Inventariat anteriorment per MASCARÓ PASARIUS, J. (1967) *Monumentos prehistóricos y protohistóricos de la isla de Mallorca*. Madrid: Ministerio de Educación y Ciencia. Direcció General de Bellas Artes.

47 El 1279, Berenguer Arnau d'Il·la estableix a Bartomeu Mateu, el rafal *Castell*, terme de Sisneu, amb cases i vinya; el solia tenir Pere Forn. Donarà la quarta part dels fruits: pa, vi, oli, lli, cànem i llegum. D'ara a tres anys plantarà una quarterada de vinya i farà cens d'un besant d'argent. Hi tindrà dos parells de bous arecs. Ha pagat 14 lliures i 6 sous d'entrada. Confronta amb honor de Guillem Cases, rafal del Rei anomenat Benihalef (Benitaref?) (ARM ECR 349 f. 98v).

RAHAL CULUJNA → LES TORTINES → [SON GELABERT]

Tot i que, com veurem, una de les zones amb més abundància de restes arqueològiques se situa al nord de l'actual casc urbà de Llorito, Gaspar Munar no publicà cap proposta de localització de topònims precatolans per a aquesta zona. Al Nord, les actuals possessions de Son Joan Jaume i de Son Gelabert (d'Alt i de Baix) s'identifiquen tradicionalment amb els topònims medievals de *l'Alqueria* i *Les Tortines* respectivament.⁴⁸

Fins ara, la toponímia islàmica d'aquesta part del terme ens era desconeguda, però la documentació referida als primers establiments de l'alqueria Benigalip ens ofereix indicis d'una possible identificació i, fins i tot, ens permet aventurar una primera proposta de la toponímia precatolana d'aquesta zona. Com hem pogut veure, el 12 de setembre de 1233, Bernat d'Ebrines dona a Oliver d'Utiel «*unam iovatam terre in alqueria de Benigalip in illo quartone quod affrontat ex una parte in honore Raymundi de Fonte et de alia in honore Jaquesii et de tertia parte in honore hominum Minorisze*» (ARM RP-XIII, núm. 23) i el 25 de febrer de 1234, el ja citat Bernat Ebrines o Ebrinis, donava en alou a Berenguer de Segarra una altra jovada de terra —tal vegada la mateixa— a l'alqueria Benigalip «*Unam jovatam terre in alcharia que dicitur Benigalip que est de portione hominum Minorise et affrontat ex una parte in honore Raimundi de Fonte et de alia parte in honore Jaquesii et de alia parte in domibus alcharie predictae et de alia parte in honore hominum Minorisse*» (ARM. RP-XIII, núm. 30).⁴⁹

A l'hora d'identificar els confrontants, sembla evident que les propietats de *Raimundi de Fonte* i de *Jaquesii* han de coincidir amb el text del llibre del Repartiment referit al rafal Culúnia i a l'alqueria Castelló: *Rahal Culujna, xii jo. et es den Jaques Sanz* (9v) i la *Alqueria Castello, x jo. et es den R. de Font* (9v), ambdós dins el terme de Sineu, i el primer reiterat com a *Rahal Culumina. .xii. jo. (58r)*.⁵⁰

Si això fos així, el rafal Culúnia i l'alqueria Castelló, dins el *ÿuz* de Sineu, confrontarien amb Benigalep, dins el *ÿuz* de Montuïri. Aquesta continuïtat territorial, ens mena a especular que l'alqueria Benigalip (posteriorment Manresa), després de la conquesta catalana, confrontaria amb Les Tortines i l'Alqueria, situades dins el terme de Sineu. Les raons, per tant, per a la identificació són en primer lloc de caràcter geogràfic. És evident que si es tracta de dues

48 Vegeu MUNAR, G. (1975) *Op. cit.* Pàgs. 27 i 30.

49 Citat per PÉREZ MARTÍNEZ, L. (1978c) «Corpus documental balear (IV). Reinado de Jaime I» a *Fuentes Rerum Balearium Volumen II Núm.3*. Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March. Pàgs. 217-218 i (1979-1980) «Corpus documental balear (V). Reinado de Jaime I» a *Fuentes Rerum Balearium Volumen III*. Palma de Mallorca: Biblioteca Bartolomé March. Pàg. 21. Ambdues referències han estat posteriorment citades per ROSSELLÓ VAQUER, R. (2002) *Op. cit.* Pàgs. 33 i 34.

50 Vegeu SOTO COMPANY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 60 i 157. A continuació segueix la versió llatina: *Rahal culujna (colonia) - .xii. jo. et est Jaquesij sancij. i Alq. Castello- .x. jo. et est R. de Fonte* (7v) BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 723. Així mateix PAVEDA SÁNCHEZ, À. (1979-1980) *Op. cit.* Pàgs. 27 i 28, en fa les següents referències: CASTELLO, Alq.; *Inau.*, RCLA f. 7v Castelló i Castellot en *Corpus I*. P. 385. i CULUJNA, Rah.; *Inau.*, RCLA f. 7r *Corpus I* p. 404 i 415.

ROTGGER, J. (1939) *Op. cit.* Pàgs. 49-50, transcriu: *Rahal Culúina*, de XII jovades, a Jaume Sans. *Rahal Culúina* [nom romanç], <<rafal de la Colònia>> i *Alqueria Castello*, de X jovades, a Ramon de Font. *Cariat Castello* [nom romanç], <<alqueria Castelló o del castell>>. MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàgs. 53 i 55, en fan la següent transcripció: *Alqueria Castello*, (amb significat d'alqueria Castelló o del castell), de 160 quarterades, a Ramon de Font i Rafal Culúina (rafal de Colònia) de 192 quarterades, donat a Jaume Sans.

Guillem ROSSELLÓ BORDOY, (2005) «La recordança de l'Antiguitat clàssica en el Repartiment de Mallorca» a *L'Antiguitat clàssica i la seva pervivència a les illes Balears. XXIII Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics. Pàgs. 521-522, com en el cas de Locoplan, considera Castello (*castellum*) dins el grup dels ètims tardollatins que apareixen al Llibre del Repartiment sense gairebé modificacions.

porcions situades dins el òz de Sixneu han d'estar situades a tocar del quadrant nord-est del òz de Montueri, ocupat per l'alqueria Benigalep. Si, per altra part, el front oriental de Benigalep està ocupat per Cut Alcastel, Alpaizari i Abenizarrag Arraya, sembla adient orientar la mirada cap a tramuntana, cap a les terres ocupades per Les Tortines i l'Alqueria. A continuació, detallam altres raons que condueixen igualment a la identificació.

Pel que fa al possible origen toponímic del *Rahal Culujna*, Coromines i Mascaró donen una explicació breu on confirmen la coneguda etimologia llatina, COLONIA, com a nom d'herència mossàrab i que aporten indicis d'una toponímia preislàmica. De fet, en el Llibre del Repartiment figuren també el *rahal Culuinina Algarbia* i el *rahal Culunia Axarquia*, (57r) en el districte de Pollença, que són a la base de l'origen etimològic de Colonya.⁵¹

Al terme de Llorito, des del punt de vista de l'arqueologia, és evident una ocupació perllongada que podria haver donat lloc al topònim *Culujna*. Son Gelabert ha estat una zona amb presència humana significativa des de la prehistòria. La permanència de restes arqueològiques així ho testifica, al temps que ha esdevingut una font toponímica. Són remarcables el talaiot *des Velar* (ran de les cases de Son Gelabert de Baix), el conjunt de *ses Talaies* i *es Clapers* amb tres talaiots i altres restes; el talaiot de sa rota des Busqueret i el conjunt del talaiot de sa Pleta i el de s'Era de Son Gelabert d'Alt. Igualment són importants les troballes casuals de peces de bronze corresponents als primers períodes de colonització, així com les restes de construccions d'influència clàssica o tardoromana.⁵²

Dins les actuals possessions de Son Gelabert d'Alt i de Baix, hom hi pot localitzar una rica microtoponímia precatalana que permet especular en una continuïtat de l'ocupació del territori des de la prehistòria fins al període islàmic. A més dels ja esmentats *les Tortines*, *es Velar* i *ses Talaies*, són vius també *es Rafalot* i *es Tareols*.

51 Vegeu Coromines i Mascaró (1989) *Op. cit.* vol I Pàg. 110 s.v. Colonya, Vall de. Al respecte de COLLONIA, MUT CALAFELL; ROSSELLÓ-BORDOY (1993) *Op. cit.* Pàg. 149, el qualifiquen de pervivència d'un topònim anterior a l'època islàmica i fan referència al nostre rafal Culuína, corregit en Colònia, al districte de Sineu, als rahals Culúnia axarquia i el rahal Culúinia al garbia, el de llevant i el de ponent a Pollença i la referència de 1236 a Colonya que segurament correspon a Calonge, de Santanyí.

Per la seva part Guillem ROSSELLÓ (2005) *Op. cit.* Pàgs. 521-522, abunda en aquesta hipòtesi i, com en els casos precedents de Locoplan i Castell, considera CULUINA (*collonia*) dins el grup dels ètims tardollatins que apareixen al Llibre del Repartiment gairebé inalterats. Erròniament, la historiografia clàssica havia apuntat una relació entre la Culúnia de Sineu, Pollentia i la Colonya pollencina.

BOVER, Joaquín M^a (1947) *Memoria de los pobladores de Mallorca después de la última conquista por D. Jaime I de Aragón y noticia de las heredades asignadas a cada uno de ellos en el Reparto General de la Isla sacada de varios códices, historias y documentos inéditos*. Palma: Editorial Mallorquina de Francisco Pons. Pàg. 162. En parlar de Jacques Sans, en deia: «natural de Marsella, ricohome por naturaleza y descendiente de los Condes de Ala en Sajonia. Cúpole en el reparto el rahal <<Culuña>>, de extensión de doce jovadas, en el término de Sineu. Hay quien cree y no sin fundamento, que dentro de esta propiedad tuvo su asiento la Colonia de Pollentia, tanto por la etimología del nombre que aún en el día se conserva y la posee D. Guillermo Ignacio Cifre y O'Ryan...»

52 De Son Gelabert procedeixen una escultura de bronze d'un voltor escapat, una figura d'un braç amb túnica, la figura d'un guerrer i un casc de bronze. Vegeu GUAL CERDÓ, Joana M. (1999) «Bronzes antics de Llorito» a *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició. Pàgs. 73-77 i ROSSELLÓ BORDOY, Guillem (1999) «Un llorit a l'exili. El bronze de Son Gelabert d'Alt» a *3 Jornades d'Estudis Locals. Mancomunitat Pla de Mallorca. Lloret de Vistalegre, 27-28 Març 1998*. Mallorca: Mancomunitat Pla de Mallorca - Di7 Edició. Pàgs. 79-84.

Tal com apunten ORFILA i altres (1996) «Nuevas perspectivas entorno a la romanización de la isla de Mallorca: el mundo rural» a *Mayurqa*, 23 Pàgs. 9-30. Palma: Universitat de les Illes Balears, les abundoses restes de ceràmica clàssica a tots els jaciments citats, i paviments a ses Talaies i es Clapers, són indicis també de l'aprofitament de construccions més antigues per assantar colònies rurals romanes o tardoromanes.

Trobam paral·lels a múltiples indrets. A tall d'exemple vegeu els casos de Son Vives a Santanyí a AGUILÓ, Cosme (2002) *Toponímia i etimologia*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; UIB. (Biblioteca Miquel dels Sants Oliver; 18). Pàgs. 69-71) o des Pujol a Sant Joan a CANUTO, F. (1994) *Op. cit.* Pàgs. 16-18.

Les Tortines, com a primer topònim que designa la propietat, apareix documentat a principis del segle XV, encara que les referències més abundoses són del segle XVI. Segons Ramon Rosselló, dia 20 març de l'any 1560, Joan Gelabert de la Creu, de les Tortines, reconeix deure dues quarteres de blat i una de xeixa. També a la segona meitat del segle XVI, els estims de la vila de Sineu donen la següent referència: *Joan Gelabert de las tortines possessio te en alou del magnifich mossen Barthomeu Font ciuteda quatre milia liures i las rotas son en dita possessio cinccentes liures, tot junt quatre milia i cinchcentes liures* (AMS. Estims 1578, 2/2/I, f.121v).⁵³

Pel que fa al topònim *Les Tortines*, de significació opaca, cabria pensar en una possible explicació a partir del descriptor de l'indret aturonat i amb evidents paral·lelismes amb noms que designen un lloc dalt d'un puig o turó. El mestre Joan Coromines conclou que aquests topònims deuen venir tots del sentit de turó, i d'un nom preromà emparentat amb el menorquí *Toro*, i amb tota la família del català *Turó*. Aquest mateix autor, juntament amb Mascaró, assevera que el nom de la muntanya menorquina és «sens dubte mossàrab i d'origen preromà, segurament amb el significat de 'turó, muntanya, altitud'. El mateix català *turó* és d'origen preromà i significa el mateix (...)». La perllongada i intensa ocupació de l'indret que s'evidencia a través de les restes arqueològiques, abundarien en la possibilitat d'una pervivència preromana d'aquest nom de lloc.⁵⁴

Per altra part, si prenem com a punt de referència la costa i les corbes que fa l'antic camí d'Inca a l'alçada de les cases de la possessió de Son Gelabert d'Alt, seria possible també pensar amb l'etimologia TORTÍS 'en les tortes, en els revolts', ablatiu plural amb valor de locatiu (recordeu Mortitx, Costitx, etc.) o també, segons Coromines, amb alguna relació amb TORT. No obstant això, aquest mot no és recollit per Domingo i Francàs (1997) a *Els noms de les formes del Relleu*. En una proposta totalment especulativa podria fer referència a la tortuositat de l'antic camí d'Inca en aquest indret.⁵⁵ Per tant, hi podria haver un triple origen etimològic: a més del llatí *tortís*, seria igualment possible el preromà *toro* —predecessor del català *turo*— o l'àrab *at-tur* (=roca). Les característiques orogràfiques de l'indret permeten totes les opcions.

D'aquest topònim, la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* en registra dues entrades: *Les Tortines* que fa referència a la possessió de Son Gelabert del terme de Llorito i *Ses Tortines*, antiga possessió del terme de Sineu propietat, l'any 1684, del senyor Joan Antic de Llorac que corresponen a la mateixa possessió.⁵⁶

Es Velar és un tancat de garriga d'aproximadament una quarterada d'extensió, plena de macs i pedres, situat a Son Gelabert de Baix, entre es camí de ses Cases, ses Cases, es camp Roig i es sementer de ses Pereres. Poblament de figueres de moro a la part sud. A la part nord de la tanca, gairebé annex a les cases, hi ha un jaciment arqueològic amb restes talaiòtiques

53 ROSSELLÓ VAQUER, R. (2002) *Op. cit.* Pàg. 54.

54 Vegeu COROMINES; Joan (1994-1997) *Op. cit.* Vol. VII, Pàg. 293 i ss. s.v. TOR i COROMINES, Joan i MASCARÓ PASSARIUS, J. (1989) *Op. cit.* Vol. I, Pàg. 278, s. v. TORO, el.

55 Vegeu COROMINES; MASCARÓ (1989) *Op. cit.* Pàg. 281 s.v. TORTITX. Un cert paral·lelisme el podríem trobar en el dit torrent de les Tortonyes, denominació del torrent de Sant Ignaci o torrent dels Predicadors a Manresa del Bages. Vegeu GASOL (2006: 14).

56 GEM (1989-1998) vol. XVII, Pàg. 263.

que segurament conformaven un poblat.⁵⁷ Des de la toponímia, *es Velar* i les seves variants ha esdevingut un mot comú, notablement estès a diversos indrets i contrades de l'illa, que en la seva definició duu implícita l'associació amb construccions megalítiques prehistòriques o, si més no, lligada a indrets amb presència generalitzada de restes arqueològiques. És precisament en aquesta vinculació, i concretament en la presència de restes de *villae* romanes, on s'ha basat una de les possibles etimologies. De fet, Cosme Aguiló, apunta com a origen més probable del mot en el llatí tardà VILLARE, derivat de VILLA. En aquesta mateixa línia, Francesc Canuto es mostra decidit partidari de l'arrel llatina per al topònim *Vilella* que, al seu parer, és també un diminutiu derivat de la *villae* romana. Un topònim que, en conseqüència, funciona com a indicador d'indrets on es localitzen antigues ocupacions humanes, les quals mostren clarament la petjada d'una intensa romanització. Aporta, així mateix, una variada mostra d'aquest topònim aspergit per l'illa i derivat del llatí tardà VILLARE: Valella/Vilella (Selva), es Velar (Algaida, Consell, Sencelles, Felanitx, Santanyí, Llorito, Manacor, Maria, Sineu...), el Vilar (Pollença), es Vilars (Inca), es Vilarets (Pollença), etc.⁵⁸

Tanmateix, aquesta hipòtesi sobre l'ètim de *vilella* o *velar*, que seria bo constatar amb una sistemàtica prospecció arqueològica, ha estat contrastada amb altres opinions com la de Joan Coromines, que atribueix l'origen del mot al *velar* o lloc de molins de vent (genèric de vela). Coromines maneja, però, una altra hipòtesi que establiria la procedència del mot en el plural arabitzat *belät*.⁵⁹ Semblant posicionament manté Guillem Rosselló Bordoy, per el qual el terme primigeni de *velar* seria l'àrab *al-balad* (el poble), encara que no descarta una prèvia vinculació del mot àrab amb l'ètim llatí.

Sigui quin sigui l'origen i l'ètim que ha generat aquest nom de lloc, en el nostre cas *es Velar*, a més d'estar situat dins terres de *Culuina* (Colònia) de clara ascendència romana, designa, com hem vist, una tanca en gran part ocupada per un jaciment arqueològic i un talaiot de presència destacada. Sembla també evident que l'indret continuà ocupat en el moment de la colonització romana i Lluís Amorós (1953) en descrigué una estatueta de bronze, divinitat bèl·lica de la Mallorca talaiòtica trobada en aquest poblat.

Ses Talaies designa un turó amb restes de poblat talaiòtic, situat a la part nord del sementer des Pou de Jurà, ran de la partió amb Son Gelabert Dalt. Conformava una mateixa unitat arqueològica amb les restes conegudes com *es Clapers* situades dins Son Gelabert Dalt. Es tracta d'un conjunt de clapers, alguns dels quals oculten estructures constructives, entre d'altres un talaiot de planta circular.⁶⁰

57 Vegeu l'inventari de la Direcció General de Cultura i Servei del Patrimoni del Govern de les Illes Balears (Jaciment 22/008). Inventariat anteriorment per MASCARÓ PASARIUS, J. (1967) *Monumentos prehistóricos y protohistóricos de la isla de Mallorca*. Pàg. 61. -02. X. 0473. Son Gelabert de Baix (Es Velar) (IV) 19-4 i. Així mateix, recullen aquest topònim: el *Mapa Topogràfic Balear* (1990-1993) 1:5.000, i el *Mapa de Normes Subsidiàries -aprovació inicial- d'elements d'interès històric artístic de l'Ajuntament de Lloret de Vista Alegre* (1997) 1:10.000.

58 Vegeu AGUILÓ, Cosme (2002) *Op. cit.* Pàg. 70 i CANUTO, Francesc (2000) *Op. cit.* Pàg. 203. Per constatar la difusió d'aquest topònim és suficient veure MASCARÓ PASARIUS, J. (1962-1967) *Corpus de toponímia de Mallorca*. Palma: Gráficas Miramar. Vol. VI, Pàg. 2996 s.v. VELAR, Es o Vol VI, Pàg. 3044 s.v. Vilar, El; o bé la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1989-1998) [GEM]. Vol. 18, Pàg. 55 s.v. VELAR, Es o s.v. VILAR, El.

59 Vegeu COROMINES, Joan (1994-1997) *Op. cit.* Vol. VII, Pàg. 451 s.v. VELAR.

60 Vegeu l'inventari de la Direcció General de Cultura i Servei del Patrimoni del Govern de les Illes Balears (Jaciment 22/009). Inventariat anteriorment per MASCARÓ PASARIUS, J. (1967) *Op. cit.* Pàg. 61. -02. A. 0474. Son Gelabert de Dalt (Ses Talaies) (IV) 19-4 h.

Es Rafalot designa una zona repartida entre les possessions de Son Gelabert d'Alt i de Baix: dins Son Gelabert d'Alt, identifica un sementer d'unes 6 quarterades d'extensió i dins Son Gelabert de Baix un conjunt de dues tanques d'aproximadament una quarterada cada una, així com alguns establiments. Aquest topònim, que ultrapassa l'actual límit de Son Gelabert, segurament és anterior a la parcel·lació. Possiblement originat en el topònim antic *La dita possessio y rafal de aquella 9.000£* (AMS. *Cadastrre 1615*, 1/7, f. 678).

Es Tareols designa, per una part, una barraca de paret seca situada dins sa Pleta de Son Gelabert de Baix i, per altra banda, una zona a la part septentrional de la Comuna.⁶¹

ALQUERIA CASTELLÓ → L'ALQUERIA → [SON JOAN JAUME]

Els mateixos arguments que ens han servit per a la identificació del rahal *Culunia* amb Les Tortines (Son Gelabert), ens aporten arguments per proposar una possible identificació de l'alqueria Castelló que en el Llibre del Repartiment apareix referenciada com *Alqueria Castello, x jo. et es den R. de Font* (9v), amb el topònim de *l'Alqueria*, que actualment es correspon amb *Son Joan Jaume*.⁶²

Ja s'ha esmentat que el rafal *Culunia* i l'alqueria Castelló se situarien al nord/nord-est de l'alqueria Benigalip. Aquesta possible localització es podria veure reforçada per diversos factors: en primer lloc, en el Llibre del Repartiment, l'alqueria *Castelló* [Son Joan Jaume] apareix contigua al rahal *Benitaref* [Son Marron], una continuïtat que es repeteix sobre el terreny; en segon lloc, a la toponímia postmedieval l'alqueria *Castelló* se converteix en *l'Alqueria*, tot perdent el qualificatiu *Castelló* en un recurs que podria interpretar-se com una estratègia de diferenciació o singularització toponímica respecte a la propietat veïna *Castellet* (*Alqueria Cut Alcastel*).

En definitiva, quan ens referim a l'alqueria Castelló, parlem d'una alqueria que s'entendria entre l'alqueria Benigalip, el rahal *Culunia*, el rahal *Benitaref*, l'alqueria *Cut Alcastel* i el rahal *Locoplan*. Tot i que no romanen restes conegudes de l'ocupació islàmica, s'ha de tenir present l'existència d'un possible espai irrigat a les immediacions del que avui coneixem com *s'Hort* i *es pou de Jurà* (ant. *Jussà*).

Des del punt de vista toponímic, sembla clar que l'alqueria *Castello* hauria tingut l'origen en la *al-qarya castellum* (alqueria castell). Un mot de clara filiació preislàmica que faria part d'aquest notable conjunt de pervivències toponímiques de la nostra localitat.

61 Aquest topònim està recollit al *Mapa Topogràfic Balear* (1990-1993) 1:5.000, i el *Mapa de Normes Subsidiàries - aprovació inicial- d'elements d'interès històric artístic de l'Ajuntament de Lloret de Vista Alegre* (1997) 1:10.000 recullen aquest topònim.

62 Vegeu SOTO COMPANY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 60. A continuació segueix la versió llatina: *Alq. Castello- .x. jo. et est R. de Fonte* (7v) BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 723. Així mateix POVEDA SÁNCHEZ, À. (1979-1980) *Op. cit.* Pàg. 27, en fa la següent referència: CASTELLO, Alq.; *Inau.*, RCLA f. 7v Castelló i Castellet en *Corpus* I, P. 385. MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 53, en fan la següent transcripció: Alqueria Castello (amb significat d'alqueria Castelló o del castell), de 160 quarterades, a Ramon de Font. COROMINES, J. (1994-1997) *Op. cit.* Vol. III, Pàg. 322, esmenta que a les Illes aquest nom a penes ha existit, tot i així cita una església dita Casteió a Sóller i una petita partida a la sortida del poble de Maria.

RAHAL ALPAIZARI → PAIXARÍ

La més ben acceptada proposta d'identificació dels topònims islàmics plantejada per Munar (1975) és la de *Paixarí* que, per una simple assimilació fonètica, tradicionalment s'ha fet derivar del *rahal Alpaizari*.⁶³ Aquesta hipòtesi però, tot i ser plenament compartida, requereix d'una anàlisi crítica que ens mena, si més no, a observar dues qüestions:

En primer lloc, hem de reconèixer que ha estat precisament a través de la toponímia que s'ha vinculat l'actual possessió de Paixarí amb el rafal Alpaizari que apareix documentat al Llibre del Repartiment: *Rahal Alpaizari, iiii jo. e es den A. Reg de Lerida* (10r). Això no obstant, de la lectura del Llibre del Repartiment, no es pot obviar que, contigus a l'apunt anterior, apareixen també el *Rahal Alpumilet Alpaizari, iiii jovades. et es den Cayna(n)* (10r-10v) i el *Rahal Abenfarix Alpayzari, iiii jovades, e es del Senyor Rey, e donalo an P. de Palau* (10v).⁶⁴ Aquestes anotacions es reiteren dins el bloc de *Aquestes son les alqueries les quals lo Senyor ha en Sineu e en los seus termens p(er) p(ar)t sua. Rahal Alpaqzari .iiii. jo.* (58v); *Rahal Aben Sanx Alpaizari .iiii. jo.* (58v).⁶⁵

Ens trobam, per tant, davant tres rafals que en conjunt sumen 12 jovades i que hipotèticament s'estenien, de nord a sud, des del torrent de Llorac fins al puig de sa Bastida i, de llevant a ponent, des del puig de Reig fins al puig de ses Algorfes i Llorac. Pocs anys després de la conquesta, a la documentació apareixen les primeres referències als tres rafals citats que donen indicis per a la seva localització, alhora que permeten detectar algunes pervivències toponímiques. El 12 de gener de 1235, el rei Pere dóna en alou franc a Pere Ortís, cavaller, la meitat de l'alqueria Corbera, terme de Sixneu, de 7 jovades i el rafal *Abensanx* de 4 jovades. El 1241, dit Ortís ven dites terres a Arnau Pucuví per 810 sous malgoresos (ACM perg. Núm. 8.571). Tres anys més tard, el 31 de setembre de 1238, Pere rei de Mallorca, dóna en alou franc a Pere Ortís el rafal *Alquema* que fou del sarraí Abincortig de 4 jovades, terme de Sineu. Confronta amb el rafal *Abinxan* que també li ho va donar, alqueria *Penela*, alqueria de Bernat Sanç dita *Abennaxer*, alqueria d'Arnau Palau dita *el Puig* (ARM Capbreu Magnats núm. 1.145 f. 27v). Tres anys més tard, el 15 de febrer de 1241, Àries Yvanyes dóna durant 4 esplets a Martí Sanex (o Sanç) de Navarra 2 rafals: *Alcoma* i *Abenxanx*, terme de Sixneu, amb 4 parells de bous, 3 relles i arades (ARM ECR 342 f. 17v). L'any següent, el 15 de novembre de 1242, Guillem de Torrela, tutor de Saurina, filla d'Arnau Palau, per decret del Rei Pere de Mallorca i del bisbe Ramon, ven a Àries Yvanyes cavaller, en alou franc, l'alqueria *Bastida* i *el Puig*, ju-

63 Vegeu Munar G. (1975) *Op. cit.* A tall d'exemple, BOVER, Joaquín M^a (1947) *Memoria de los pobladores de Mallorca después de la última conquista por D. Jaime I de Aragón y noticia de las heredades asignadas a cada uno de ellos en el Reparto General de la Isla sacada de varios códices, historias y documentos inéditos*. Palma: Editorial Mallorquina de Francisco Pons. Pàg. 145, en parlar d'Arnau Reg, natural de Lleida, afirma: «cúpole en el reparto el rahal <<Alpaizari>>, hoy <<Paxeri>>, de cuatro jovadas en el término de Sineu.» Aquesta mateixa hipòtesi és compartida per Francesc CANUTO (2000) *Op. cit.* Pàg. 193.

64 Vegeu Munar G. (1975) *Op. cit.* Pàgs. 20 i 21. SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 61-62. Fa constar que Bofarull transcriu *Alpumilet* per *Alpinnilet* i *Abenfarix* per *Abensanx*. Al còdex llatí tenim la següent correspondència: *Rahal Alpaizari (alpaiçári) - .iiii. jo. et est A. Reg de ylerda. Rahal alpinnilet alpaizari, iiii. jo. et est Caynani*. A més del *Rahal Abensanx alpaizari (alpaiçári) - .iiij. jo et est domini Regis et dedit. p. palazi*. (8r) a BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 724.

65 Vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 158. MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàgs. 50, 54 i 55, a partir de la traducció del còdex llatí anoten; Rafal Aben-Sanx Alpaizari (rafal del fill de Sanç Alpaizari) de 64 quarterades a Pere de Palau; Rafal Alpinnilet Alpaizari (rafal del penyalet) de 64 quarterades, a Cainan i Rafal Alpaizari (Rafal de Peixeri), de 64 quarterades a Arnau Reg.

risdicció del bisbe de Mallorca. Més l'alqueria *Pinela* jurisdicció de l'infant, totes en el terme de Sineu. Més la meitat de l'alqueria Murtich en el mateix terme, amb cases, camps, arbres i terres. Preu 400 morabetins alfonsins (ARM Capbreu Magnats núm. 1.145 f. 29).⁶⁶

Aquestes primeres referències permeten, encara que a tall d'hipòtesi, establir una seqüència cronològica que dona les claus de la continuïtat territorial i toponímica. D'aquesta manera, en el cas del *Rahal Abenfarix Alpayzari* (*Rahal abensanx alpayzari* en el còdex llatí), a través de la continuïtat de la propietat, inicialment assignada a Pere Palau, es podria relacionar amb la Bastida i el Puig.⁶⁷ Per altra part, el *Rahal Alpumilet Alpaizar* (*Rahal alpinnilet alpaizari* en el còdex llatí), a partir de l'evolució toponímica (*Penela* → *Pinela*), podria identificar-se amb l'actual *Pinyella*, una partida de terra situada entre Son Sineu i sa Bastida dins el terme de Sant Joan.⁶⁸

Finalment, pel que fa al *Rahal Alpaizari*, d'acord amb el que plantejà Gaspar Munar, a partir de l'assimilació fonètica i la pervivència del llinatge *Reg* del beneficiari en el topònim *es Puig de Reig*, el podríem identificar amb el topònim de l'actual possessió de *Paixarí*. En aquest cas, però, un cop acceptada l'evolució des del rafal Alpaizari cap a la possessió de *Paixarí*, la discussió se centra en el fet que l'actual possessió coincideixi plenament amb l'antic rafal. És probable que Alpaizari donàs nom a una àrea actualment ocupada per diverses propietats que s'estenien entre Llorac, Son Mas, es Colomer, Son Joan Arnau, el torrent de Son Fangos, el Puig de Reig, ses Algorfes, Son Brondo i Son Munar.

Pel que fa als topònims probablement sorgits per segregació del *Rahal alpaizari* o *alpaqzari* que podem identificar amb el *rahal al-bizzâri* (rafal del falconer), hem de tenir presents dos casos que al nom genèric hi afegeixen un determinant: en primer lloc, el *Rahal Alpumilet Alpaizari* que s'hauria originat en el *rahal alpumilet al-bizzâr*, amb el terme *alpumilet* intercalat de significació opaca (rafal (?) del falconer). Això no obstant, la documentació feudal aporta, si més no, indicis sobre l'evolució del mot: Alpumilet/alpinnilet (1232) → Penela (1238) → Pinela (1242) que hauria donat lloc al topònim actual *Pinyella*. Segons Francesc Canuto, fa referència a una partida de terra situada entre el puig homònim i el torrent des Pont de sa Llova. Segons el mateix autor, aquest nom significa 'penya o roca petita' i deriva del mot antic *pena* que prové del nom comú llatí *pinna* 'roca, penyal', el diminutiu del qual (*pinnella*) és el que faria referència a l'espai geogràfic en qüestió. A partir d'aquest plantejament ens trobaríem davant una altra pervivència toponímica preislàmica que lligaria el diminutiu llatí *PINNELLA* amb el rafal *ALPINNILET ALPAIZARI* (rafal del penyalet del falconer). D'aquest topònim trobam altres homònims arreu del domini lingüístic: *Pinella* (Dènia), les *Penelles* (la Noguera), *Pina* (Algaida), les *Penelles* (Cocentaina), etc.⁶⁹ En segon lloc, el *Rahal Aben Sanx alpaizari* seria la transliteració de *rahal Ibn Sanÿ al-bizzâr*, traduït com a *rafal d'Ibn Sanx el falconer*.

66 Vegeu MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàgs. 59, 61 i 195.

67 Vegeu ROSSELLÓ VAQUER (1985) *Op. cit.* Pàgs. 89-91.

68 Vegeu MASCARÓ PASARIUS, J. (1967) *Op. cit.* Vol. VI, Pàg. 2960 s.v. Turó d'En Pinyella, es. (152 m) i *GEM* (1989-1998) vol. XIII, Pàg. 149 s.v. Pinyella, Turó de. De 154 m. d'altitud, situat al terme de Sant Joan, entre els puigs Negre, de Sant Nofre i de Son Pastereta. Ambdues obres cartografiën aquest turó: Mascaró en el sector núm. 28 A-4 i la *GEM* al full 36 de l'Atlas. Agraïm igualment la informació facilitada per Francesc CANUTO que ens confirma la localització d'aquesta partida de terra i la pervivència del topònim.

69 Francesc CANUTO (2000) *Op. cit.* Pàg. 184.

A través de la documentació posterior al Llibre del Repartiment hom pot constatar, així mateix, certes pervivències de toponímia o microtoponímia àrab. Aquest és el cas del *rafal Alque-ma* que perviu en aquestes primerenques referències documentals. El citat *rafal Alque-ma* fou del sarraí Abincortig i tenia quatre jovades d'extensió. El 1241 apareix documentat com a *rafal Alcoma* i podria haver donat lloc al topònim actual de *ses Comes de Paixarí*, situades entre aquesta possessió, sa rota d'en Palem, ses Algorfes i es pinar des Moro de la possessió de Son Brondo.

La variació Alque-ma/Alcoma permet especular sobre una doble arrel originària. En primer lloc, *al-yâmiyya* que donaria lloc al rafal de la mesquida (?) i en segon lloc, *al-kûma* que traduiríem com la muntanyola petita. Ambdues opcions són plausibles encara que el caràcter accidentat del terreny ens decantaria per l'opció orogràfica.

RAHAL ABENIZARRAG ARRAYA → LLORAC

Com hem vist al principi, Gaspar Munar identificava el rafal Alabiat (Rafal Blanc), consignat a Guillem Llorac de Tarragona, que s'hauria mantingut a través del nom del consignatari i hauria donat lloc al topònim *Llorac*. Es tracta del *Rahal Alabiath*, *iiii jo. e es den G. Lorach de Tarrega* (11v) que apareix novament ressenyat a l'inventari de les propietats reials dins el terme de Sineu: *Rahal Alabiat .iiii. jo. (59r)* i *Aquestes son del terme de Sineu. Rahal Alabiat .iiii. jo. (61r)*.⁷⁰

Aquesta identificació però, que no té menys força que altres que puguin ser proposades, pot ser qüestionada a partir de la mateixa existència d'altres propietats consignades al mateix beneficiari dins el òz de Yîyneu. Aquest seria, probablement, el cas del *Rahal Abenizarrag Arraya*, *v. jo. e es den G. Loreg.* (10v), possiblement el mateix personatge amb una diferència de grafia en el llinatge (*G. Lorach/ G. Loreg*), vinculat al *Rahal Abenizarragx Abenagzen*, *vi jo. et es den Jouan Lorda e necobran(e) lo Rei ii jovades.* (10v).⁷¹

Des del nostre punt de vista, seria possible mantenir la hipòtesi de Gaspar Munar quant a la persistència de *Llorac* a partir de l'antropònim *G. Lorach de Tarrega / G. de lorag tarrachone* o bé, a partir de *G. Loreg*. Tot i així, el fet que els dos rafals *Abenizarrag* en el

70 Vegeu MUNAR, G (1975) *Op. cit.* Pàgs. 21 i 29 i SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 64, 159 i 163. La correspondència al còdex llatí és el *Rahal alabiat - .iiii. jo. est. G. de lorag tarrachone (?) (9r)* BUSQUETS, J (1952) *Op. cit.* Pàg. 725. MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàg. 55, en fan la següent lectura: Rafal Alabiath (rafal blanc) de 48 quarterades a Guillem Lorag de Tarragona. Àngel POVEDA SÁNCHEZ, (1979-1980) *Op. cit.* Pàg. 88, cita ALABIAT, Rah.; *Inau.*, RCLA f. 9r.

71 SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 62. Ambdós es corresponen als *Rahal abenizarrag arraya .v. jo. est G. Loreg.* i al *Rahal abenizarragx (abenicarragx) abenagzen (almagzen) .vj. jouatas et est Johannis lordan et recuperavit Rex. ij. jo. (8r)* a BUSQUETS, J (1952) *Op. cit.* Pàg. 724.

MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàgs. 48 i 49, en fan la següent lectura: Rafal Abeni-Zarrag Aben-Aggen (rafals dels fills de zarrag del Govern) de 96 quarterades a Joan Kordà [sic] però d'aquestes el Rei en va recuperar 32 quarterades i el Rafal Abeni-Zarrag Arraya (dels fills de Zarrag de propietat particular) de 80 quarterades, a Guillem Loreg.

Àngel POVEDA SÁNCHEZ (1979-1980) *Op. cit.* Pàg. 86, cita ABENIZARRAG ARRAYA, Rah., *Inau.*, RCLA f. 8r. (RCLQ: Abenirazzaq) i ABENIZARRAGX (ABENICARRAGX) ABENAGZEN (ALMAGZEN), Rah., *Inau.*, RCLA f. 8r.

Llibre del Repartiment, tot seguint una certa lògica enumerativa, apareguin inventariats entre el rafal Alpaizari i el rafal Locoplan (10r-10v) ens fa decantar per aquesta segona opció.

Pel que fa a l'origen toponímic d'aquests dos últims rafals, en tenim una proposta de Miquel Barceló que els relaciona amb el clan dels Zūrāy que Ibn Hawqal enumera entre les tribus Zanāta. La forma Zūrāy es propera al nom propi femení Zûrag/Zûreg i, molt probablement, ambdues formes siguin derivacions de Tâzûrâgt, nom femení berber i ben documentat al segle III/IX.⁷² Així mateix, com ja hem vist en el cas de *Huacner*, els *Rahal Abenizarrag Arraya* i *Abenizarragx Abenagzen* farien part dels cinc parells d'exploracions agràries contingudes al *Llibre del Repartiment* amb topònims qualificats pels termes *maḥzan* i *ra'iyya*.⁷³

ALQUERIA ATTURR → LA TORRASSA → [SON MIRALLES]

Un altre possible pervivència de toponímia precatalana és la de l'alqueria Atturr,⁷⁴ situada dins el districte de Montuèri, que podria haver donat lloc a La Torrassa, posteriorment coneguda com Son Miralles. El fet que estigui situada dins el terme de Montuèri explica que no fos objecte d'atenció per part de Gaspar Munar. La seva situació, després del repartiment, estaria entre Llorac, Son Brondo, Sabor, Son Berenguer, Manresa/Son Bauló i la Font Figuera.

És possible especular, per tant, que confrontàs amb l'alqueria Benigalep amb la que hauria tingut en comú els beneficiaris. Com s'ha dit, el 20 de setembre de 1231, el lloctinent del Rei dóna a Berenguer de Santa Coloma i Mateu Cella el rafal Benigalip i el rafal Axabet, de 8 jovades i situats en el terme de Montuèri.⁷⁵

Les referències documentals de l'alqueria Atturr posteriors a la conquesta catalana a les que hem pogut accedir són escasses. El 1249, en Berenguer [de Santa Coloma?] dóna a Jac Serra una porció de terra que té en el Rahal Athur, alqueria del terme de Montuèri.⁷⁶ A partir d'aquesta referència, la continuïtat toponímica és pura especulació fins arribar a

72 BARCELÓ, M. (1984) *Op. cit.* Pàg. 111.

73 BARCELÓ, M. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 121-127 i sobre els Zurag a Felanitx vegeu BARCELÓ, M.; KIRCHNER, H. (1995) *Op. cit.* Pàgs. 11-12 i 53-54.

74 Pel que fa a l'alqueria Atturr, en tenim les següents referències: *Aquestes son les alqueries en lo terme de Montuèri. les quals lo Senyor Rey ha en lo terme de Montuèri per part sua.* (63v). *Alqueria Attur .viii. jo.* (64v) a SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 168 i 170.

75 Extret de l'Arxiu Safortesa núm. 3.086 i recollit per BOVER, J.M. (1858: XVI, 22). Citat per MULET, ROSSELLÓ, SALOM (1994) *Op. cit.* Pàg. 45 i posteriorment per ROSSELLÓ VAQUER, R. (2002) *Op. cit.* Pàg. 33.

Efectivament, en el Llibre del Repartiment, apareix la següent anotació: *Del terme de Montuèri. Aquests son los pobladors los quals son poblats en lo terme de Munthuèri, els noms dels pobladors e de les alqueries* (17v).

Rahal Axebeb, vi jo. es den Bg. de Senta Coloma, e den Matheu de Cella (20r). *Alqueria Atturr, viii jo. es den Bg. de Senta Coloma, e den Matheu de Cella* (20v). Vegeu SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 76 i 81-82.

BOFARULL (1856) *Op. cit.* Pàg. 32 en dóna la següent transcripció: *Alcheria Attur: VIII jo. Est Br. de Sancta Columba et Mathei de Cella* i BUSQUETS (1952) *Op. cit.* Pàg. 736. *Alq. Attuir – viij. jo. est. .bg. de sancta columba et Mathei de cella.*

76 Aquesta imprecisa referència l'aporta Catalina VERGER i FERRER (2001) *Montuèri, passatges d'història. Segles XIII-XIX.* Montuèri: Ajuntament de Montuèri. Pàg. 323.

mitjan segle XVI, quan s'evidencia l'origen de la substitució toponímica que donà lloc a Son Miralles: *Michel Miralles, cases y terras de la sua possessio dita la torrassa en alou de mº rafel morla mercader, quatre milia liures i mossen rafel morla mercader alou te de la possessio dita la torrassa de michel miralles de Sineu, quatrecentes liures* (AMS. Estims 1578, f. 124 i 166)

Des del punt de vista toponímic *La Torrassa* se podria haver generat en el mot *Ṭūr* (roca) aplicant, tal com diu Guillem Rosselló, el mecanisme de substitució que tants desastres etimològics ha produït i que ha donat lloc al nom de moltes finques que encara avui mantenen la denominació de torre, i que en la major part dels casos tot conservant tal nom, no tenen ni han tingut mai cap torre. De fet, a les terres ocupades avui pels establiments de la possessió de Son Miralles no hi coneixem restes de cap torre o construcció de caràcter defensiu.⁷⁷

Finalment, si repassam la proposta inicial d'identificació de Gaspar Munar, constatarem que hi ha tres topònims precatalans que, avui per avui, ens resulten de difícil localització. Es tracta del rahal Beni Durri, l'alqueria o rahal Dayat Almarchi Libamonti i el rahal Alabiath.

En el cas del rahal Benidurri, com hem vist, Gaspar Munar l'aparellava al rahal Bilela i els identificava amb les possessions actuals de Son Marron i Son Joan Arnau.⁷⁸ La identificació d'ambdues possessions amb el rahal Beni Taref i l'alqueria Cut Alcastel, així com la localització del rahal Bilela a Sant Joan invaliden la proposta. Des del punt de vista de la toponímia, el Rahal Benidurri o Beni Durri⁷⁹ seria la transliteració en el document feudal del *raḥl Banī Dūrri* que hauríem de traduir com a *rafal dels Banû Durri*. Es tracta d'un topònim de nissaga clànica com Banû Tarif, Banû Galip o Banû Zarrag.

L'alqueria o rahal Dayat Almarchi Libamonti, com ja hem esmentat, Gaspar Munar, per semblança fonètica, l'associava a la cova d'en Deinat, situada a l'extrem de ponent de la Comuna. Aquesta proposta, però, no passa de ser una referència especulativa. Aquesta propietat té com a peculiaritat que en les dues citacions en el llibre del Repartiment apareix documentada indistintament com a alqueria i rafal: *Alqueria Dayat Almarchi Libamonti, v jo. e es den Balager tender* (10v) i *Rahal Dayat Almarig Libamati vi jo.* (58v).⁸⁰ Seria un dels topònims àrabs classificables de forma segura dins el grup que tenen la seva arrel en el món de l'arquitectura i la construcció: *Daya Almarchi Li Ba Monti* en el qual es combinaria una *ḍay'at al-mar'y* que podríem traduir com a 'llogaret de la plana', amb la pervivència llatina *monti*.⁸¹ Aquesta pervivència, que apareix en el llibre del Repartiment

77 ROSSELLÓ BORDOY, G. (2005) *Op. cit.* Pàg. 524. Segons COROMINES, J. (1994-1997) *Op. cit.* Vol. III, Pàg. 77 i, precisament, a partir de l'*Alcheria Rahal Athtur* del terme de Montuiri (recollit al Llibre del Repartiment), no queda gaire dubte sobre el significat 'rafal de la muntanya': *taur* (plural *aṭuâr*) <<mons magnus>>, mot que en altres diccionaris clàssics revesteix la forma *aṭuâr*. I en aquesta forma ha donat diversos noms de lloc menorquins i mallorquins com *Toraixa*; sense descartar del tot la possibilitat que es tracti de l'àrab *taur* <<bos>> <<toro, buey>>.

78 MUNAR, G (1975) *Op. cit.* Pàg. 21. Així mateix, Munar, en presentar la transcripció del llibre del Repartiment de Mallorca (Pàg. 161, apèndix 1), cita textualment, *Rafal BENI-DURRI (Rafal dels fills de Durri). De 6 jovades. A Guillem Arnau de Saragossa*

79 SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 63, cita el *Rahal Benidurri, vi jo. e es den G. de Zaragoza i Raab Bilela, vi jo. e es den G. de Zaragoza* (11r). Joan ROTGER (1939) *Op. cit.* Pàgs. 52-53, fa els següent apunt: *Rafal Beni Durri, de VI jovades, a Guillem Arnau de Saragossa (Rahal Beni Durri, <<rafal dels fills de Durri>>).*

80 SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 62 i 158.

81 Vegeu COROMINES, Joan i MASCARÓ PASSARIUS, J. (1989) *Op. cit.* Vol. I, Pàgs. 14-15 s.v. *ADDAIA*.

de forma individualitzada als districtes de Sineu i Petra (10v i 61r), s'afegeix a l'elevat nombre de fòssils lingüístics d'arrel llatina que perduraren durant la dominació islàmica a la part central de l'illa. El seu origen no planteja dubtes: *monti* del llatí *mons* que hem de traduir com a 'muntanya'.⁸²

En últim lloc, el rahal Alabiat, que apareix ressenyat en tres ocasions al llibre del Repartiment: *Rahal Alabiath, iiii jo. e es den G. Lorach de Tarrega* (11v), *Rahal Alabiat .iiii. jo. (59r)* i *Aquestes son del terme de Sineu. Rahal Alabiat .iiii. jo. (61r)*.⁸³ Gaspar Munar identificava el rahal Alabiat (Rafal Blanc), consignat a Guillem Llorac de Tarragona [sic], amb el topònim actual de Llorac que s'hauria originat a partir del nom del consignatari. Com hem vist, però, l'existència també de G. Loreg vinculat al *Rahal Abenizarrag Arraya* (10v)⁸⁴ i la disposició en el llibre del Repartiment entre els rafals Alpaizari i Locoplan fan dubtar de la proposta inicial de localització. Aquesta opacitat quant a la localització es contraposa però a la transparència terminològica: *Rahal Alabiath* és la transliteració correcta de *al-abyād* = el blanc. Ho hauríem de traduir, per tant, com a *rafal Blanc* de localització desconeguda.

CONCLUSIONS

Les qüestions plantejades fins aquí permeten extreure tot un seguit de conclusions que podem agrupar en tres blocs: conclusions que afecten els aspectes estrictament toponímics, un segon grup referit a les propostes de localització de cada un dels topònims identificats i, finalment, algunes deduccions o hipòtesis de caràcter més aviat interpretatiu sobre la realitat territorial durant el segle XIII.

Pel que fa als topònims, en primer lloc disposam d'una nova visió de les permanències, continuïtats i discontinuïtats que, a la llum de les noves dades, altera substancialment la proposta de Gaspar Munar (1975). La nova proposta es presenta a continuació en un quadre esquemàtic on a la primera columna tenim els topònims recollits en el Llibre del Repartiment (1232), a la segona columna la proposta de Munar (1975) i a la tercera, la proposta que ara presentam (2007).

82 ROSSELLÓ BORDOY, G. (2005) *Op. cit.* Pàg. 522.

83 SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàgs. 64, 159 i 163. La correspondència al còdex llatí és el *Rahal alabiat* - .iiii. jo. est. G. de lorag tarrachone (?) (9r) BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 725. MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàg. 55, en fan la següent lectura: Rafal Alabiath (rafal blanc) de 48 quarterades a Guillem Lorag de Tarragona. Àngel POVEDA SÁNCHEZ, (1979-1980) *Op. cit.* Pàg. 88, cita ALABIAT, Rah.; *Inau.*, RCLA f. 9r.

84 SOTO COMPANYY, R. (1984) *Op. cit.* Pàg. 62 i BUSQUETS, J. (1952) *Op. cit.* Pàg. 724.

MULET, ROSSELLÓ, SALOM, (1994) *Op. cit.* Pàgs. 48 i 49, en fan la següent lectura: Rafal Abeni-Zarrag Aben-Aggen (rafals dels fills de zarrag del Govern) de 96 quarterades a Joan Kordà [sic] però d'aquestes el Rei en va recuperar 32 quarterades i el Rafal Abeni-Zarrag Arraya (dels fills de Zarrag de propietat particular) de 80 quarterades, a Guillem Loreg.

Àngel POVEDA SÁNCHEZ (1979-1980) *Op. cit.* Pàg. 86, cita ABENIZARRAG ARRAYA, Rah.; *Inau.*, RCLA f. 8r. (RCLQ: Abenirazzaq) i ABENIZARRAGX (ABENICARRAGX) ABENAGZEN (ALMAGZEN), Rah.; *Inau.*, RCLA f. 8r.

1232	1975	2007
·Rahal Uaner Abenjuluk Alguazaria ·Rahal Huacner Almagzen	[...]	Son Gotens
·Rahal Culujna	[...]	Les Tortines [Son Gelabert]
·Alqueria Castello	[...]	L'Alqueria [Son Joan Jaume]
·Rahal Benitaref	[...]	Son Marron
·Alqueria Cut Alcastel	[...]	Castellet [Son Joan Arnau]
·Rahal Alpaizari	Paixarí	Paixarí
·Rahal Alpumilet Alpaizari	[...]	Pinyella (Sant Joan)
·Rahal Abenizarrag Arraya ·RahalAbenizarragx Abenagzen	[...]	Llorac
·Rahal Locoplan	Manresa	Copelans
·Alquería Dayat Almarchi Libamonti	Cova d'en Deinat	[...]
·Rahal Abenfarix Alpayzari	[...]	[...]
·Rahal Axat	Rafal Aixat (Llorito)	Rafal Axat (Montuiri)
·Rahal Benidurri	Son Marron	[...]
·Raab Bilela	Son Joan Arnau	Vilella (Sant Joan)
·Rahal Alabiath	Llorac	[...]
·Alqueria Benigalep	[...]	Manresa [Son Bauló]
·Alqueria Atturr	[...]	La Torrassa [Son Miralles]

Un cop identificats els topònims que apareixen en el Llibre del Repartiment que es relacionen o s'han relacionat amb el territori actualment ocupat pel terme de Llorito, procedim a plantejar quin és el seu origen. Tot prenent de referència els articles de Guillem Rosselló (2005), Miquel Barceló (1984) i especialment les aportacions d'Àngel Poveda (1980 i 1985-1986), constatam que una part considerable dels noms de lloc recollits són antropònims, originats a partir de la toponímia tribal berber i de la toponímia clànica; comptam així mateix amb un petit nombre de topònims descriptius i, finalment, un conjunt molt notable de noms d'origen preislàmic.

Dins el conjunt dels antropònims, en primer lloc, hem pogut identificar una referència tribal d'origen berber: els Banū Wagmār (Bargawāta) amb els topònims *Rahal Uaner*

Abenjuluz Alguazaria (4 jovades) i *Rahal Huacner Almagzen* (5 jovades); un nom de persona: *ibn Sanÿ al-bizzārī* que hauria donat lloc al *Rahal Aben Sanx Alpaizari* i quatre noms de nissaga clànica: els Banū Zūrāÿ (Zanāta) amb els *Rahal Abeniz Banū Tarīf* amb el *Rahal Benitaref* (9 jovades), els Banū Dūrrī amb *Rahal Benidurri* (6 jovades) i els Banū Gālib amb l'*Alqueria Benigalep* (20 jovades). En aquest cas, el nom té un sentit de pertinença i el seu significat literal és 'els fills de...' (*Banū* plur. d'*Ibn*) al que s'afegeix el nom de l'avantpassat que és considerat comú al *qawm* o grup. Aquests *qawm* es caracteritzen inicialment per l'endogàmia i sobretot per les pràctiques agnàtiques.⁸⁵

En segon terme, dins el conjunt dels topònims de caràcter descriptiu tenim l'*Alqueria Dayat Almarchi Libamonti* (6 jovades) [alqueria del llogaret de la plana del fill de Monti], *Rahal Axat* (4 jovades) [rafal de la ribera] i el *Rahal Alabiath* (3 jovades) [rafal blanc]. A més, hauríem de considerar també els tres topònims que incorporen el mot *Alpaizari* [*al-bizzār* = el falconer] que, òbviament fa referència a un ofici: *Rahal Alpaizari* [rafal del falconer], *Rahal Alpumilet Alpaizari* [rafal del penyalet del falconer] i *Rahal Abenfarix Alpayzari* [rafal d'Ibn Sanÿ el falconer].

Finalment, una evidència que es desprèn de l'anàlisi toponímica és la relativa importància i el pes específic que tenen els noms preislàmics en el conjunt de topònims recollits en el Llibre del Repartiment a la contrada lloritana. Unes pervivències que fan efectiu «el record de l'antiguitat clàssica a partir de les pervivències toponímiques que, malgrat fossin residuals, es conservaren vigents a Mallorca al llarg de tres segles de convivència amb l'Islam».⁸⁶ Guillem Rosselló apunta que dins el bloc de topònims originats a partir de pervivències anteriors a la presència islàmica hi ha 76 referències, que suposen el 5,10% dels noms de lloc que apareixen en el Llibre del Repartiment. Nosaltres n'hem detectats set: el *Rahal Culujna* (12 jovades), l'*Alqueria Castello* (10 jovades), l'*Alqueria Cut Alcastel* (12,5 jovades), el *Rahal Alpumilet Alpaizari* (4 jovades), el *Rahal Locoplan* (5 jovades), el *Raab Bilela* (6 jovades) i l'*Alqueria Attur* (8 jovades), als que segurament hi podem sumar *es Velar*, un topònim menor, i *Les Tortines* que hauria substituït el topònim *Rahal Culujna*. Aquestes dades ens situen en un 9,21% del total. Un percentatge relativament alt que hauríem de relacionar amb l'abundosa presència de restes arqueològiques i, tal vegada, a una menor penetració lingüística o cultural islàmica.

Les propostes de localització de cada un dels topònims identificats comporten encara una bona dosi d'especulació. Això no obstant, i amb totes les cauteles necessàries, a partir de la toponímia del repartiment plantejam una possible reconstrucció del territori. A continuació relacionam les deu unitats territorials que d'alguna manera, a partir del repartiment, donen lloc a propietats o simplement a territoris subjectes a algun lligam feudal. Com a qüestions prèvies a destacar, s'ha de fer esment de l'existència de dues parelles qualificades pels termes *maḥzan* i *ra'iyya* que, sembla, implicaven una contigüitat territorial i una certa unitat fiscal (*Rahal Uaner Abenjuluz Alguazaria* / *Rahal Huacner Almagzen* i *Rahal Abenizarrag Arraya* / *Rahal Abenizarragx Abenagzen*). Igualment hem de comptar amb el bloc conformat

85 Vegeu POVEDA SÁNCHEZ, Angel (1980) «Introducción al estudio de la toponímia árabe-musulmana de Mayúrqā según la documentación de los archivos de la Ciudad de Mallorca (1232-1276)» a *Awrāq* Núm. 3. Madrid: Instituto Hispano-Árabe de Cultura. Pàg. 82.

86 RÓSSELLÓ BORDOY, G. (2005) *Op. cit.* Pàg. 517.

per l'Alqueria Cut Alcastel, el Rah. Abnaubex i l'Alqueria Abenniluz que feien part de la cavalleria de R. de Meaya i en conjunt sumaven una extensió de 12,5 jovades. En aquest cas, Cut Alcastel hauria tingut continuïtat en Castellet (posteriorment Son Joan Arnau), però desconexem la situació del rafal Abnaubex i de l'alqueria Abenniluz.

Topònim	Jovades	Quarterades	Beneficiari
·Rahal Uaner Abenjuluz Alguazaria	5,0	80,0	P. Martel
·Rahal Huacner Almagzen	4,0	64,0	Ponz de Olzet ab v. companyons
·Rahal Culujna	12,0	192,0	Jaques Sans
·Alqueria Castello	10,0	160,0	R. de Font
·Rahal Benitaref	9,0	144,0	D. Clavel > Ber. de Sant Melió
·Alqueria Cut Alcastel ·Rah. Abnaubex ·Alqueria Abenniluz	12,5	200,0	B. de Sent Meliό de Barcelona
·Rahal Alpaizari	4,0	64,0	A. Reg de Lerida
·Rahal Abenizarrag Arraya	5,0	80,0	G. Loreg
·Rahal Abenizarragx Abenagzen	6,0	96,0	Jouan Lorda
·Rahal Locoplan	5,0	80,0	Ponz de Olzet ab v. companyons
·Alqueria Benigalep	20,0	320,0	Homens de Manresa
·Alqueria Atturr	8,0	128,0	Bg. de Senta Coloma i Matheu de Cella
TOTAL	100,5	1.608,0	

Una de les primeres conclusions que extreim a l'entorn de la localització i la possible continuïtat d'aquestes unitats territorials és el fet que dues d'elles estan situades dins el ÿuz de Muntÿ: l'alqueria Benigalep i l'alqueria Atturr amb 28 jovades (448 quarterades). Aquestes dues alqueries ocuparien, des del nostre punt de vista, la meitat sudoccidental de l'actual terme (18,2% de la superfície actual).

La continuïtat provada de Benigalip en Manresa, primer, i en Son Bauló després, permetria definir el límit oriental d'aquesta alqueria cap a la part central de l'actual terme de Llorito, gairebé coincidint amb l'actual nucli urbà. L'alqueria Atturr, amb la seva suposada continuïtat en La Torrassa i després Son Miralles, ocuparia la falca entre Benigalip i Sabor que, a la part de Llevant, acabaria a la font Figuera i al Rahal Abenizarrag Arraya (posteriorment Llorac). Si es confirmàs la situació i la partió nord oriental de les alqueries Benigalip i Atturr es podria situar el límit entre els aẓzā de Ẓiẓnaw-Biṭra i Muntūy.

El fet documentat que part de les terres de l'alqueria Benigalip confronten amb les propietats de Jaques Sans i de R. de Font, permet plantejar la situació del rafal Culujna i de l'Alqueria Castello, dins el ẓuz de Ẓiẓnaw-Biṭra. Aquesta proposta es reforça a partir de l'existència d'abundoses restes arqueològiques i pervivències toponímiques que permeten especular sobre la continuïtat del rafal Culujna en Les Tortines (Son Gelabert) i de l'alqueria Castelló en l'Alqueria (Son Joan Jaume). Ambdues unitats territorials se situarien a la part nord de Benigalip.

La pervivència del topònim Benitaref fa pensar en la possible segregació d'una part del rafal islàmic que hauria donat lloc a Son Marron, assignat a B. de Sant Meliό, el mateix beneficiari de l'alqueria Cut Alcastel que hauria tingut continuïtat toponímica en Castellet (Son Joan Arnau). Ambdues unitats territorials precatalanes mantingueren una estreta relació fins a l'edat moderna arran de la vinculació amb la nissaga dels Arnau.

El Rahal Uaner Abenjuzulz Alguazaria i el Rahal Huacner Almagzen tingueren continuïtat toponímica en Guatner, el nom d'una cavalleria de la qual feien part les possessions d'es Colomer, Son Estela i Son Gacies a la part de llevant de l'actual terme municipal. Sembla, així mateix, que aquest topònim medieval donà lloc a Son Gotens, un nom de lloc a hores d'ara ignot però que presumiblement designava un indret proper a la partió entre Sineu i Llorito.

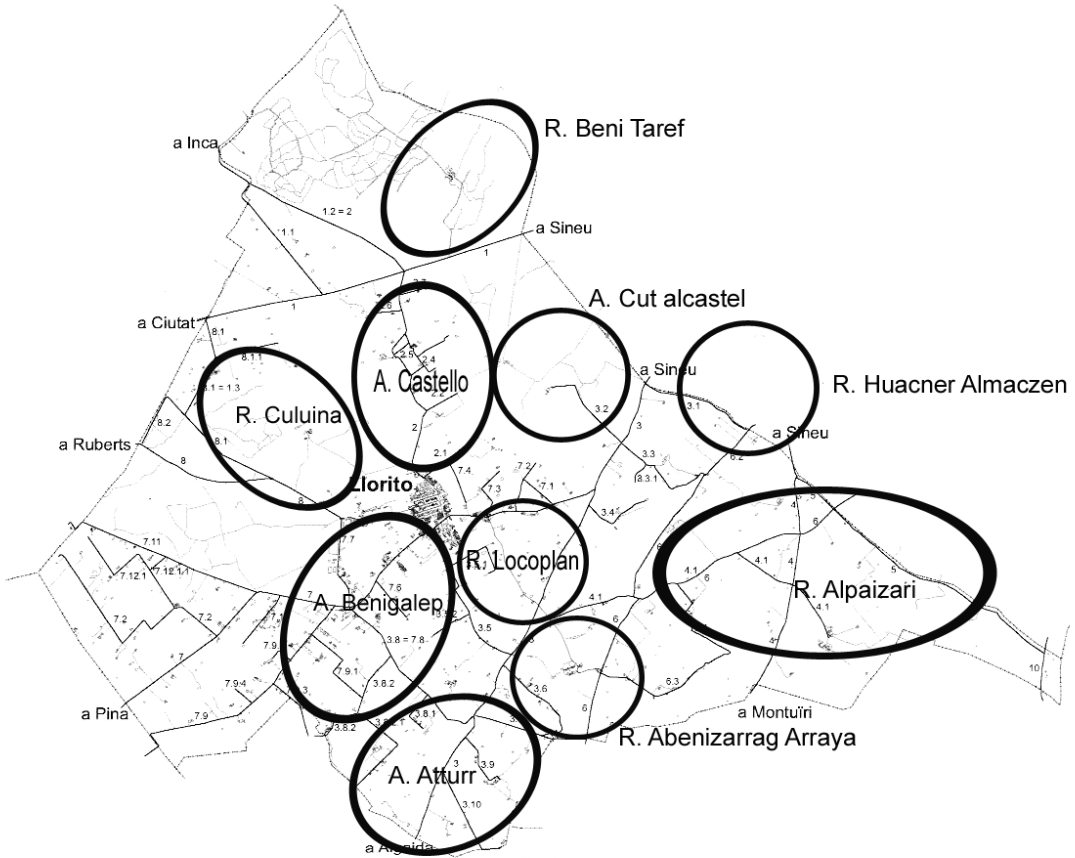
La semblança fonètica entre el rafal Alpaizari i el nom de la possessió de Paixarí, ha mantingut una tradició de continuïtat assumible, reforçada per la pervivència del nom del beneficiari en el veí puig de Reig.

La probable pervivència en l'actual topònim Llorac del beneficiari del Rahal Benizarrag Arraya, que fa colla amb el rafal Abenizarragx Abenagzen, i la disposició entre els rafals Alpaizari i Locoplan ens han fet prioritzar per sobre l'opció d'identificar l'actual Llorac amb el rafal Alabiath, tal com plantejà Gaspar Munar en el seu dia.

Finalment, el rafal Locoplan, presumptament derivat en Copelan(s) l'hem pogut documentar ran de l'eix viari que, en el segle XIV, unia Sineu amb Manresa, presumiblement a migjorn de l'actual casc urbà de Llorito.

Així mateix, encara que clarament fora dels actuals límits de les terres lloritanes, creim haver aportat elements per a la localització del Rahal Alpumilet Alpaizari, al nord del terme de Sant Joan on ha perviscut el topònim Pinyella; el rafal Axat que es manté encara com a topònim viu dins el terme de Montuiri i el rafal Bilela que donà lloc a Vilella (Sant Joan), actualment denominada el Pujol des Notari. Igualment, sense poder presentar una alternativa, hem deslocalitzat l'alqueria Dayat Almarchi Libamonti, el rafal Benidurri i el rafal Alabiath que Gaspar Munar havia identificat amb la zona de la cova d'en Deinat, Son Marron o Son Joan Arnau i Llorac, respectivament.

Tot retornant als topònims hipotèticament situats dins l'actual terme de Llorito, hem de parlar de 14 unitats territorials (9 rafals i 5 alqueries) que es distribuïrien en un 64,2% de

Proposta de localització de la toponímia precatalana a Llorito.

rafals front al 35,7% d'alqueries. L'extensió mitjana de cada una de les explotacions seria de 7,17 jovades, és a dir, 114,85 quarterades. Pel que fa a la mitjana de l'extensió dels rafals seria de 6,25 jovades (100 quarterades), front a les 12,62 jovades (202 quarterades) de les alqueries. El total de la superfície de les alqueries i rafals identificats apujaria a 100,5 jovades que equivaldrien a 1.608 quarterades (1.142 Ha).

Si comparem aquests resultats amb les propostes d'Àngel Poveda (1985-86: 265) sobre l'economia agrària del juz' de Jijnû-Bytra, veim que considerant l'extensió de l'actual terme de Llorito (1.739 Ha = 2.449 quarterades), el percentatge obtingut és del 65,66% de la terra conreada, proporció que sobrepassa el 61% calculat per al juz' de Jijnû-Bytra i més que duplica la mitjana calculada per a tota la illa (30%).⁸⁷

Així mateix, pel que fa a la tipologia de les explotacions, igual com passa a la resta del ÷u de ÷i÷naw-Bi÷ra, hi ha una clara preponderància dels rafals (64,2%) sobre les alqueries (35,7%). Aquesta realitat és precisament contrària al que es produeix a la resta de l'illa on l'explotació tipificada com a alqueria és clarament predominant. Pel que fa a l'extensió mitjana dels rafals veim que, tal com ja avançava Poveda,⁸⁸ és clarament superior a la mitjana de la totalitat dels rafals de Mayûrqa: 6,25 jovades front a 4,33 jovades de la mitjana. Igualment succeeix amb les alqueries que en el territori estudiat assoleixen una extensió mitjana de 12,62 jovades front a les 7,37 jovades de l'illa.

Una altra possible lectura del territori és que hipotèticament la majoria de rafals estarien dins el ÷u de ÷i÷naw-Bi÷ra. De fet, tots els rafals i les alqueries Castelló i Cut Alcastel estaven dins el terme de Sineu, mentre que les alqueries Atturr i Benigalep estarien dins el ÷u de Muntÿ. Un altre fet destacable és que d'aquests rafals n'hi ha dues parelles qualificades pels termes ma÷zan i ra'iyya. Es tracta, per una part, del *rahal Huacner Abenjuluz Alguazara* i del *rahal Huacner Almagzen* i, per altra, del *rahal Abenizarrag Arraya* i *Abenizarragx Abenagzen* que farien part d'aquests cinc parells d'explotacions agràries contingudes al *Llibre del Repartiment* (tres a Sineu, un a Montuiri i un altre a Pollença) i que es caracteritzen per la tendència a la simetria dels dos espais agrícoles qualificats de *ma÷zan* i *ra'iyya*. Sembla, així mateix, que la divisió *ma÷zan - ra'iyya* afecta a un mateix agrupament social, identificat pel mateix nom i territorialment contigu. Es pot pensar, doncs, que no es tracta de dues comunitats agrícoles separades sinó d'una sola comunitat que organitza el seu propi treball social i la seva pròpia distribució. Una sola comunitat agrícola, doncs, però amb una desigual relació fiscal amb el makhzan que vindria expressada, des del makhzan precisament, per l'oposició *ma÷zan - ra'iyya*.

Una altra qüestió d'interès és el fet que entre els topònims estudiats n'hi ha dos: l'alqueria Castello i l'alqueria Cut Alcastel que ens remetent a possibles estructures arquitectòniques fortificades que podrien haver fet part d'unes xarxes d'*÷u÷n*, entesos com a llocs de refugi de comunitats camperoles de protecció de collites i d'animals davant d'altres grups

87 Aquests càlculs són de caràcter merament indicatiu. Hem de recordar que tant el *Rahal Uaner Abenjuluz Alguazaria* com el *Rahal Huacner Almagzen* probablement estarien dins l'actual terme de Sineu i l'Alqueria Benigalep i l'Alqueria Atturr parcialment dins el terme de Montuiri.

88 POVEDA, Àngel (1985-1986) «Algunes hipòtesis sobre l'economia agrària del juz' de Jijnû-Bytra a Mayûrqa, segons la toponímia àrab i berber» a *La formació i expansió del feudalisme català. Estudi General. Revista del Col·legi Universitari de Girona* Núm. 5-6. Girona: Col·legi Universitari de Girona; Universitat Autònoma de Barcelona. Pàg. 266.

rivals o fins i tot de l'estat.⁸⁹ La posició orogràfica preeminent d'ambdues alqueries reforça la designació toponímica. Tanmateix, només una constatació arqueològica ens podrà treure de dubtes. Així mateix, també haurà de ser l'arqueologia la que constati les restes d'una possible *qanāt* a la possessió de Paixarí que se sumaria al de Binitaref.

Encara que a la toponímia del repartiment, tal com molt bé apunta Poveda,⁹⁰ no dona gairebé indicis de conreus d'horta i fonamenta la riquesa en la ramaderia, també és cert que, supeditat a una constatació arqueològica, hi ha indicis de tot un seguit de restes de petits espais irrigats que podrien derivar d'una certa tradició prefeudal. Tot seguint la hipòtesi plantejada per Ricard Soto,⁹¹ creim que a la zona estudiada, especialment a la part de llevant de l'actual terme de Llorito, el reguiu hauria pogut constituir un dels aspectes claus en forma de petits nuclis disseminats amb presència de sèquies, sínies, pous, safareigs, que abastien espais irrigats que en molts casos no superarien la quarterada d'extensió. Aquests serien els casos de l'hort de Son Marron amb una sínia i proper al *qanāt* de Binitaref; els horts contigus de Son Joan Arnau i es Colomer amb dues sínies i dos safareigs; la sínia del camp Vanrell dins la possessió de Son Joan Arnau annexa al jaciment del Castellot; l'hort de Son Fangos amb una sínia i l'annex pou comú dels Horts; la sínia i el possible *qanāt* de Paixarí; el tram de torrent a les immediacions de Llorac; sa font Figuera; s'Hort des convent amb el pou públic, restes de dos safareigs i una sínia desapareguda i s'Hort [de l'Alcaria?], annex al pou comú de Jurà, amb restes d'una sínia i altres construccions hidràuliques. Els pous comuns de Son Miralles, el de sa casa Nova, la desapareguda bassa del Revell i el pou del Ras, dins els hipotètics terrenys de les alqueries Atturr i Benigalep, semblen més lligats a possibles vies de trànsit ramader.

Taula amb la transliteració i la traducció dels topònims precatalans a Llorito

RAHAL ALABIATH	raḥl al-abyāḍ	rafal blanc
RAHAL ALPAIZARI / ALPAQZARI	raḥl al-bizzārī	rafal del falconer
RAHAL ALPUMILET ALPAIZARI	raḥl al- <i>pumilet</i> al-bizzārī	Rafal (?) del falconer
RAHAL ABEN SANX ALPAIZARI	raḥl Ibn Sanḡ al-bizzārī	Rafal d'Ibn Sanx el falconer
RAHAL UANER ABEN YULUZ ALGUAZARIA/ RAHAL HUAGNER AB GUASTIA	raḥl al- Wuagnar ibn yūlūz al - (?) raḥl Wuaggнар al- wastiyya	rafal de Wagner ibn Yuluz Rafal Wuagnar, el d'enmig

89 RIERA FRAU, Magdalena (2004) «Les Balears islàmiques» a BELENGUER, Ernest (dir.) *Història de les Illes Balears. Volum I. De la Prehistòria i l'Antiguitat al món islàmic*. Barcelona: Edicions 62. Pàg. 449.

90 POVEDA, Àngel (1985-1986) *Op. cit.* Pàg. 269.

91 SOTO i COMPANYY, Ricard (1984) *Op. cit.* Pàg. 27.

TOPONÍMIA PRECATALANA A LLOORITO

RAHAL HUACNER ALMACZEN	raḥl Wuagnar al-maḥzān	Rafal Wuagner del <i>maḥzān</i>
ALQUERIA CUT ALCASTEL	al-qarya kūt al-qastīl	Alqueria castell <i>alcastell</i>

RAHAL ABN ANABEX	raḥl ibn Abbār (?), Abbād (?)	Rafal d'Ibn Abbār o Abbād
ALQUERIA ABENGULUXZ	al-qarya ibn ŷulūz	Alqueria d'Ibn Yuluz
RAHAL BENI TAREF / ABENI TARIF	raḥl Banī Ṭārif	<i>Rafal del Banû Tārif</i>
RAHAL ABENIZARRAGX ABEN AGZEN ABINI ZARAX ALMAGZEN	raḥl Ibn Zarrāy ibn Agzen (?) Ibn Zarrāy al-maḥzān	Rafal d'Ibn Zarrāy (?) Rafal d'Ibn Zarrāy al-maḥzān
RAHAL BENIDURRI /BENI DURRI	raḥl Banī Dūrrī	Rafal dels Banû Durr

RAHAL CULUINA	raḥl <i>colonia</i>	Rafal <i>colonia</i>
ALQUERIA CASTELLO	al-qarya <i>castellum</i>	Alqueria castell
RAHAL LOCOPLAN	raḥl <i>Locus planus</i>	Rahal del lloc pla
RAAB BILELA / BILELLA	raḥl <i>Villa + ella</i>	Rafal de la vila + ella (=diminutiu romanç)
ALQUERIA BENIGALEB	al-qarya Banī Gālib	Alqueria dels Banû Gālib
ALQUERIA ATTURR	al-qarya at-tūr	Alqueria de la roca

RAFAL ALQUEMA ALCOMA	raḥl al- ŷâmiyya al-kūma	Rafal de la mesquida' (?) la muntanyola petita
RAFAL LES TORTINES	(?)	(?)
ES VELAR	(?)	El poble (?)